

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПАНТЕЛЕЙМОН КОВАЛИВ
**Український
Правотис**

ДРУГЕ ВИДАННЯ

НЬЮ-ІОРК
1977

Правопис — засіб нормування літературної мови. Мова — творча сила нації.

Проф. д-р П. Ковалів

Високоповажаному панові
професорові докторові
Дмитрові В. Кислиці
з виразом правдивої пошани
і подяки за співпрацю.

Борис Берест

31 січня 1977р.
Нью-Йорк

UKRAINIAN LANGUAGE INSTITUTE

PANTELEIMON KOVALIV
The **UKRAINIAN**
ORTHOGRAPHY

SECOND EDITION

NEW YORK

1977

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПАНТЕЛЕЙМОН КОВАЛІВ
**Український
Правопис**

ДРУГЕ ВИДАННЯ

diasporiana.org.ua

НЬЮ-ЙОРК

1977

**COPYRIGHT © 1976, 1977
BY BORYS P. BEREST**

**LIBRARY OF CONGRESS CATALOG CARD
NUMBER: 76 - 697**

Second Edition, Revised and Supplemented.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying or recording, or by any information storage and retrieval system, without permission in writing from the publisher.

Edited by Borys P. Berest

**Published by
UKRAINIAN LANGUAGE INSTITUTE
P. O. Box 54101
Linden Hill Station, New York 11354**

**Printed in the USA by
G. A. Press, 752 Broadway, New York, N. Y. 10003**

**ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (США)
УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК (КАНАДА)
ШКІЛЬНА РАДА УКРАЇНСЬКОГО КОНГРЕСОВОГО
КОМІТЕТУ АМЕРИКИ
СВІТОВИЙ КОНГРЕС ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ
РАДА ДІЯ СПРАВ КУЛЬТУРИ (КАНАДА)
КООРДИНАЦІОННА ВИХОВНО-ОСВІТНЯ РАДА
КАНАДИ**

УХВАЛЮЮТЬ ЦЕЙ ПРАВОПИС ДО ВЖИТКУ

- за ІУМ:** Проф. Петро Одарченко
Проф. д-р Микола Степаненко
- за УВАН:** Д-р М. І. Мандрика
Проф. д-р Ярослав Рудницький
- за ШР УККА:** Проф. д-р Едвард Жарський
Проф. д-р Євген Федоренко
- за СКВУ:** Д-р Богдан Стебельський
- за КВОР:** Отець Тимофій Міненко

Відповідальний редактор Борис Берест

Видання друге, виправлене і доповнене.

Проф. д-р П. Ковалів писав:

... Сучасний український правопис — єдиний правопис, правопис єдиної літературної мови, спільної культурної мови для всіх українських земель — як східних, так і західних.

... **Правописна справа** — це загальнонаціональна справа, а не суб'єктивне уподобання окремих мовознавців.

Одна літературна мова, один правопис — найкращі показники і запорука національної єдності народу.

Правопис — це нормативний засіб зробити літературну мову однаково всім зрозумілою, як виправдання гасла: „Для одного народу — один правопис”.

... Літературна мова, як витвір національної спільноти, має певні правописні й орфоепічні норми, в які треба вкладатися кожній культурній людині.

Правопис — це нормативний засіб зробити літературну мову однаково всім зрозумілою, легкою для вивчення, гарною на зовнішній вигляд.

Справа правопису — це справа норми, що її на наукових основах встановлюють покликані до цього фахівці.

Правопис — не мова, а зовнішня форма мови, що нею ми регулюємо наше письмо, робимо його всезагальним, національним.

... Одна людина не може мати власного правопису (не може писати так, як їй хочеться або зручніше), бо правопис один для всіх, для цілого народу.

Правопис — та ж будівля, що міцність свою завдячує твердій науковій підваліні.

Закони правопису є в органічному зв'язку з законами мови взагалі і вимови зокрема.

... **Правопис** — це не що інше, як один із важливих засобів нормування літературної мови, вироблений добрими майстрами, кваліфікованими знавцями рідної мови, її історії та діалектних особливостей.

Ми маємо цілком вироблену вже й унормовану культурну мову. Маємо єдиний усталений правопис.

... Єдиним правописом, що ним ми користуємось за межами України, є правопис, затверджений 1929 року Українською Академією Наук і прийнятий Науковим Товариством ім. Шевченка.

ВІД РЕДАКТОРА

Українці поза межами Батьківщини вже давно чекають цього правопису. На нього крадькома очікують також і свідомі українці на рідних землях. Адже останній український правопис на еміграції вийшов друком ще 30 років тому.

„Український правопис” розрахований на широке коло читачів. Він повинен задовольнити давно назрілу потребу правописного порадирика, що ним можуть користуватися як учні українських шкіл, так і кожний, хто вивчає українську мову і любить рідне слово.

„Правопис — це загальноприйнята, обов'язкова, унормована система правил уживання писемної мови”, — писав проф. д-р П. Ковалів. Він вважав, що нормативні закони правопису мають зобов'язувати всіх, хто користується українською мовою. Правописні закони зобов'язують як учнів початкових чи середніх шкіл, так і студентів вищих навчальних закладів; як наших журналістів, письменників і поетів, так і численні пресові органи й видавництва; як українські культурні й професійні організації, так і наші наукові установи.

Після закінчення Другої світової війни найвищі українські наукові установи на еміграції, НТШ і УВАН, одностайно ухвалили дотримуватися т. зв. „харківського” правопису, що був опублікований ще в 1929 році, в період українського Відродження. Цей правопис тоді затвердила правописна комісія за участю вчених-мовознавців з усіх частин України. До цієї комісії ввійшли навіть такі визначні західноукраїнські вчені, як С. Смаль-Стоцький, В. Гнатюк і В. Сімович, а в правописній конференції брали участь також К. Студинський та І. Свенціцький. Отже, це був перший, справді соборний, всеукраїнський правопис.

На жаль, „харківський” правопис проіснував на Україні лише до 1933 року, коли він був заборонений, а згодом основно змінений і „наближений до братньої російської мови”. Це неприховане „наближення” досягло свого апогею в радянських правописах 1946 і 1960 рр.

Зрозуміло, що правопис 1929 року не був ідеальним, як не були бездоганними й правописи, що вийшли друком в 1942, 1943 і 1946 рр. вже поза межами України. Мало того, за останні три десятиріччя взагалі не було нового видання правопису, якщо не

рахувати перевиданих правописних довідників Я. Рудницького в 1949 р. та І. Зілинського в 1964 р., а також окремих правописних правил у шкільних граматиках.

Щоправда, ще в 1961 р. при Об'єднанні Українських Педагогів Канади була створена організаційна комісія для впорядкування правописної практики, що мала зібрати фонди, zorganizувати друк і кольпортаж нового правописного довідника.

Ще наприкінці 1969 р. УВАН в Канаді та НТШ в США, а також Шкільна Рада УККА, після розгляду кількох різних проєктів, ухвалили до загального вжитку „Український правопис” П. Ковалева. Всупереч цій ухвалі, згадана організаційна комісія так і не спромоглась видати його друком.

На жаль, цей правопис був остаточно зредагований два роки по смерті проф. д-ра П. Ковалева. Покійний автор „Українського правопису” багаторазово підкреслював, що його завданням було не творити мовну „революцію”, а лише упорядкувати, уточнити, нормалізувати і модернізувати правопис 1929 р.

Проф. д-р П. Ковалів слушно вважав, що всі суттєві зміни правописних правил може робити тільки майбутня Всеукраїнська правописна комісія на вільній Батьківщині, а не окремі мовознавці, поодинокі педагоги чи звичайні практики пера.

Грунтовна реформа правопису, докорінні зміни унормованих правил зовсім недоцільні на сучасному етапі українського розсіяння у вільному світі. Самозрозуміло, що непотрібні зміни правописного кодексу перешкоджають швидкому й органічному засвоєнню української літературної мови, її найголовніших правописних норм. Звичайно, окремі правила правопису можна і навіть треба удосконалювати. Але не можна спрощувати, змінювати чи відкидати всі надбання і закони розвитку правописних норм української мови.

Ці напрямні повинні служити цінним дороговказом як нашим вченим-мовознавцям, так і майбутнім дослідникам української мови. Саме цими напрямними керувалася Редакція „Українського правопису”.

Висловлюємо щиро подяку проф. д-рові Якову П. Гурському за цінні зауваги і поради до першого видання, а ред. Вячеславові Давиденкові, проф. Марії Овчаренко, проф. Петрові Одарченкові, ред. Леонідові Полтаві, д-рові Богданові Романенчукові, проф. Мирославу Семчишинові, інж. Костеві Туркало та д-рові Д. Б. Чоникові — за фахові поради і практичні вказівки до другого видання.

Борис Верест

ПЕРЕДМОВА

Основна помилка дотеперішніх довідників була в тому, що до правопису впроваджувано цілі розділи граматики, наприклад, всю морфологію включно з таблицями відмінювання і дієвідмінювання. Таким чином правопис частково заступав граматику, ототожнюючись з нею. Це суперечило науковим засадам укладання правопису. Адже правопис не граматика, а лише вислід сконстатованих у граматиці звукових законів.

Тому автор викинув з правопису розділ граматики, обмежившись тільки деякими елементами граматики в зв'язку з правописом голосних і приголосних звуків. Натомість запроваджено деякі нові розділи, що їх досі не було в правописній практиці, але які мають важливе практичне значення, як, наприклад, правопис хресних імен, скорочення слів і назов організації та установ, устійнення мовознавчої термінології тощо.

Цей довідник складено на підставі правопису, виданого в 1929 році в Харкові п. н. „Український державний правопис“. Його прийняли тоді Всеукраїнська Академія Наук і Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові. В укладанні його брали участь численні українські вчені — мовознавці Києва, Харкова і Львова.

Український правопис історично скристалізувався на фонетичних засадах. Проте треба пам'ятати, що основна засада українського правопису не лише фонетична, а насамперед фонетично-етимологічна, бо не завжди ми пишемо так, як чуємо, а зважаємо на походження слів, на їх етимологію.

Українська літературна вимова не збігається з правописом. І в цьому полягає завдання правопису — показати цю різницю, щоб писати згідно з правилами, а не так як вимовляємо. І справді наша літературна вимова часто не відповідає правильному письму.

Цей довідник автор уклав на наукових засадах, не вдаючись у спрощення, що їх наукові засади не дозволяють робити. Це стосується переважно правопису іншомовних слів, де це спрощення не так легко робити, особливо зважаючи на різні джерела походження слів. Тому правопис іншомовних слів не можна звести під якусь одну, спільну рубрику.

Історичні коментарі до окремих правил правопису викладені без порушення наукової об'єктивності на угоду популярності викладу, але без зайвих менше важливих подробиць, без заторкнення вузько фахових питань.

У складанні цього довідника автор користувався такими працями: **Г. Голоскевич** „Правописний словник” (1952), **І Зілинський** „Український правопис” (1943), **П. Ковалів** „Український правопис і вимова” (1946), **Дм. Нитченко** „Український правописний словник” (1968), **П. Оксаненко** „Український правопис” (1946), **А. Орел** „Правописний словник” (1946), **О. Панейко** „Граматика української мови” (1950), **М. Погрібний** „Словник наголосів української літературної мови” (1964), **Я. Рудницький** „Український правопис і правописний словник” (1942), „Чужомовні транслітерації українських назв” (1948), **О. Синявський** „Норми української літературної мови” (1941), **Ю. Шерех** „Головні правила українського правопису” (1946). Крім того, використано деякий цінний матеріал з радянських видань „Український правопис” (1946) та „Український правопис” (1960).

Цей довідник не претендує на повноту. Автор подає лише найголовніше з того, чого вимагає сучасна літературна норма. В деяких випадках автор навіть відступає від норми, ідучи за вимогами традиції або зважаючи на походження даного слова. Правописом не можна охопити усіх слів. Тому в сумнівних випадках даються поради звертатися до словника.

Складаю подяку професорам: **В. Левові**, **Я. Рудницькому**, **В. Стецюкові**, а також іншим рецензентам за деякі поради і цінні зауваження щодо опрацювання окремих розділів правопису.

А в т о р

І. ЛІТЕРИ І ЗНАКИ

1. УКРАЇНСЬКА АБЕТКА

Аа (а), Бб (бе), Вв (ве), Гг (ге), Гґ (ґе), Дд (де), Ее (е), Єе (єе), Жж (же), Зз (зе), Ии (и), Іі (і), Її (її), Йй (ий), Кк (ка), Лл (ел), Мм (ем), Нн (ен), Оо (о), Пп (пе), Рр (ер), Сс (ес), Тт (те), Уу (у), Фф (еф), Хх (ха), Цц (це), Чч (че і ча), Шш (ше і ша), Щщ (щче і щча), Юю (юу), Яя (яа), Ъь (знак м'якшення).

До абетки не належать дж, дз для позначення африкат, бо ці літери вже є в абетці. До абетки не належать також апостроф (') і знак наголосу (').

2. ТРАНСКРИПЦІЯ І ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ

Існує два способи передачі на письмі української живої і писемної мови літерами іншої мови: *транскрипція* і *транслітерація*. Це два різні поняття, хоч їх часто змішують.

А. ТРАНСКРИПЦІЯ

Під *транскрипцією* розуміємо позначення звуків і слів особливими знаками, що відповідають точній вимові. Транскрипцію передаємо латинськими, а також українськими літерами з додатком особливих знаків, що по змозі дають точний запис усіх тонкощів вимови даного слова чи навіть окремого звука.

Щоб точно передати на письмі правильну літературну вимову або відхилення від неї, вживаємо т. зв. *фонетизму транскрипцію*. Її найчастіше зустрічаємо в підручниках

з фонетики, в словниках чужомовних слів, в посібниках виразного читання тощо.*

Б. ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ

Транслітерація — це передача української абетки літерами іншої мови не за їх звучанням чи вимовою, а лише за написом. Існує дві основні системи транслітерацій: *наукова і практична*.

1) Наукова транслітерація.

Наукову транслітерацію також називають мовознавчою або славістичною. Наукова передача української абетки така:

а - a, б - b, в - v, г - h, ґ - g, д - d, е - e, є - je (після голосних і апострофа) та ie (після приголосних), ж - ž, з - z, и - u, і - i, ї - ji, й - j, к - k, л - l, м - m, н - n, о - o, п - p, р - r, с - s, т - t, у - u, ф - f, х - ch (або x) ц - c, ч - č, ш - š, щ - šč, ю - ju (після голосних і апострофа) та iu (після приголосних), я - ja (після голосних і апострофа) та ia (після приголосних), ь - '.

Приклади: Україна — Ukraïna, українець — ukraïnes', український — ukraïns'kyj, Київ — Kyïv, Харків — Charkiv, Львів — L'viv, Кам'янець-Подільський — Kamjanec'-Podil's'kyj, Тарас Шевченко — Taras ševčenko, Іван Зарічний — Ivan Zaričnyj, Борис Кащенко — Borys Kaščenko, Тиміш Подорожняк — Tymiš Podorožniak, Святослав Щербина-Низький — Sviatoslav ščerbyna-Nyz'kyj, Сергій Задорецький — Serhij Zadorec'kyj.

* З технічних причин (за браком відповідних знаків) ми не маємо змоги подати транскрипції української живої мови латинськими чи навіть українськими літерами.

2) Практична транслітерація.

Практична транслітерація латинськими літерами використовує абетковий засіб даної мови й пристосовує його до чужої абетки. Тому можна говорити про англійську, німецьку, французьку, еспанську та інші практичні транслітерації. Найпоширеніша практична транслітерація — англійська.

Англійська (американська) практична передача української абетки така:

а - a, б - b, в - v (*vona*), г - h, ґ - g, д - d, е - e, є - ye, ж - zh, з - z, и - y, і - i, ї - yi, й - y (в сполученні з іншими літерами, напр. *hay*), й - i (окремо), к - k, л - l, м - m, н - n, о - o, п - p, р - r, с - s, т - t, у - u, ф - f, х - kh, ц - ts, ч - ch, ш - sh, щ - shch, ю - yu, я - ya, ь - '.

Приклади: Україна — *Ukrayina*, українець — *ukrayinets'*, український — *ukrayins'kuu*, Київ — *Kyiv*, Харків — *Kharkiv*, Львів — *L'viv*, Кам'янець-Подільський — *Kamyanets'-Podil's'kuu*, Тарас Шевченко — *Taras Shevchenko*, Іван Зарічний — *Ivan Zarichnyu*, Борис Кащенко — *Borys Kashchenko*, Тиміш Подорожняк — *Tymish Podorozhnyak*, Святослав Щербина-Низький — *Svyatoslav Shcherbyna-Nyz'kuu*, Сергій Задорецький — *Serhiy Zadorets'kuu*.

Увага. Приголосних шиплячих ж, ч, ш у практичній передачі не подвоюємо: Запоріжжя — *Zaporizhya*, Заріччя — *Zarichya*, Підляшшя — *Pidlyashya* та ін.

Як бачимо з прикладів, англійська практична транслітерація передає дві різні українські літери и та й тією ж самою латинською літерою y. Це створює в транслітерації неприродні сполучення двох літер yu, що значно утруднює для чужинців їх сприймання і вимову. Тому в англійській практичній транслітерації при збігові двох літер (yu) замість останньої літери можна писати і: *Zarichnyi*, *Shcherbyna-Nyz'kyi*, *Zadorets'kyi*, *Kyiv* (або: *Kyiv*) та ін.

Увага. Українського апострофа (') не передаємо в жодній транслітерації, але вживаємо його для позначення знаку м'якшення.

Англійська (американська) практична транслітерація далеко не ідеальна в точному відтворенні багатьох літер української абетки. До речі, Конгресова бібліотека у Вашингтоні вживає у своїх виданнях і каталогах також цю транслітерацію за винятком відмінної графічної передачі таких українських літер:

с - \widehat{ie} , ж - \widehat{zh} , й - \widehat{i} , ю - $\widehat{i\ddot{u}}$, я - \widehat{ia} .

Для українських географічних назв Конгресова бібліотека вживає тільки практичну транслітерацію.

Цікаво, що українська літера і слушно транслітерована тією ж літерою \widehat{i} . Нещодавно цю транслітерацію Конгресової бібліотеки прийняли всі американські, а також канадські бібліотеки.

3. ЗВУКИ І ЛІТЕРИ

В українському правописі звичайно одному звукові відповідає одна літера. Але буває порушення цього правила в таких випадках:

1) Сполучення *дж*, *дз* мають дві функції:

а) Вони позначають один звук (африкату): *сиджу*, *дзвін*, *джміль*, *гудзь* та ін.

б) Вони позначають два звуки, з них один належить до приростка, другий — до кореня: *відживати*, *підзвітний* та ін.

2) Літерою \widehat{i} завжди позначаємо два звуки — \widehat{y} + \widehat{i} . Це зветься „йотація”. Літера \widehat{i} , пишеться в таких випадках:

а) На початку слова і після голосного: *їду*, *їжа*, *країна*, *мої*, *бої* та ін.

б) Після м'якого приголосного (на письмі — з знаком м'якшення): *Віньї*, *Масканьї*, *Шангільї* та ін.

в) Після твердого приголосного (на письмі — з апострофом): *з'їзд, об'їхати, від'їзд* та ін.

г) В словах іншомовного походження після голосного: *руїна, героїзм, егоїзм, наївний* та ін.

Увага. Якщо приросток закінчується голосним, а дальший склад починається з і (а не з ї), літери ї не пишемо: *доісторичний, поінформований* та ін. Також не пишемо ї в складних словах, де перша частина закінчується голосним, а друга — починається з і: *староіндійський, багатоіменний* та ін.

3) Літера *ц* позначає також два звуки — *ш + ч*: *щастя, шука, дощ* та ін.

4) Літери *с, я, ю* мають подвійне значення:

а) На початку слова і в середині після голосного, апострофа та знака м'якшення вони означають два звуки: *й + е, й + а, й + у*: *єдність, яблуко, юрба, б'є, н'ять. Мольєр* та ін.

б) В середині чи в кінці слова після приголосних, що можуть м'якшитися, вони позначають тільки м'якість цих приголосних: *трєте, снєя, вулицю, воля* та ін.

4. АПОСТРОФ (')

Апостроф (') пишеться після приголосних перед *я, є, ю, ї*, коли ці голосні вимовляються як два звуки *й + а, й + е, й + у, й + і* (явище йотації), а саме:

1) Після губних: *б'є, н'ю, н'ять, м'ясо, на тїм'ї* та ін.; але коли перед губним стоїть приголосний, тоді апострофа не ставимо: *свєтлий, цвєях, рїздвєний, т'ємний*; якщо цей приголосний належить до приростка, тоді апостроф ставимо: *зв'язати, зв'ялити, розм'якшити* та ін.

2) Після твердого *р*, що не зливається з наступними *я, є, ю, ї*: *подєвр'я, нїр'я, бур'ян, матїр'ю, на узгїр'ї* та ін. Але після *р* з м'якою вимовою апострофа не пишемо: *ряд, уряд, рябий, рясний, буряк, бура* та ін.

3) Після *д, з*, коли вони належать до приростків:

з'їхатись, від'їхати, над'їсти, від'ємний, з'явитися та ін.

4) Для розрізнення значень: *звіря і звір'я (звіря вийшло з нори але: у лісі багато звір'я)*.

5) В словах іншомовного походження типу: *д'Аннунціо, д'Акоста, О'Коннор* та ін. Але в словах перед *ю* (з нім. *ї* чи фр. *и*) апострофа не пишемо: *бюро, пюнітр, Мюллер, бюджет* та ін.; так само без апострофа пишемо російські, білоруські й польські власні імена: *Пенза, Ветлуга, Вяземський, Бядуля* та ін.

6) В словах англійського походження перед *ю* апостроф пишемо: *інтерв'ю, комп'ютер* та ін.

Увага 1. Ніколи не пишемо апострофа перед *а, о, е, у, і*: *загітувати, зорати, зекранізувати, зустріти, зігнорувати* та ін.

Увага 2. Не пишемо апострофа після приголосних перед *йо*: *зйоржитися, серйозний, курйоз* та ін.

5. НАГОЛОС (')

Українська мова не має постійного наголосу, як багато інших мов. Український наголос не тільки вільний, але й рухомий — він може змінювати своє місце в різних формах слова. Зміною наголосу часто перевіряємо правопис окремих слів. (Див. розділ II, IV).

Взагалі питання наголосу (') належить не до правопису, а до словника. Але до правопису належать тільки деякі маловідомі слова (напр. *льокалізми*), а також слова, де наголос треба ставити на письмі, щоб відрізнити значення. Напр.: *мука* (борошно), *му́ка* (біль); *книжкі* (наз. множ.), *кни́жки* (род. одн.); *пізнаю́* (тепер. час); *пізнаю́* (майб. час); *перевозив* (дієсл. недок.), *перевозі́в* (дієсл. док.); *обра́зи* (до дієсл. *ображати*), *образи* (художні, літературні).*

* Широко застосовують наголос у початкових граматичних підручниках і посібниках, що призначені для чужинців.

II. ПРАВОПИС ГОЛОСНИХ

1. ПРАВОПИС НЕНАГОЛОШЕНИХ о, у, а

1) Ненаголошене о у вимові може наближатися до у, особливо перед складами з у та і. Але пишемо згідно з походженням (етимологією) слова, перевіряючи наголосом. Напр.: *кожух* (від: *кожа*), *розумний* (від: *розум*), *голубка* (від: *голуб*), *дощу* (від: *дощ*), *провідати* (від: *провід*) та ін.

2) В окремих випадках на місці етимологічного ненаголошеного о пишемо, відповідно до вимови, у: *будяк*, *парубок*, *магуха*, *полум'я*, *яблуко*, *яблуня* та ін.

3) В деяких словах на місці етимологічного о перед постійно наголошеним а (я) пишемо а: *багато*, *багаж*, *кажан*, *каган*, *калаг*, *хазяїн*, *гангар*, *гаразд*, а також у деяких похідних словах з іншим наголосом: *монастир*, *паламар*, *шкаралупа* та ін.

2. ПРАВОПИС НЕНАГОЛОШЕНИХ е, и

Ненаголошені е, и у вимові зближаються один до одного. Але писати треба за етимологією, а саме за такими правилами:

1) Змінити слово так, щоб сумнівний звук був під наголосом: *селó* (бо: *сéла*), *весна́* (бо: *вéсно*), *миле́нький* (бо: *мі́лий*), *тихе́нько* (бо: *ті́хо*), *вели́кий* (бо: *вéлиг*), *сте́ні* (бо: *стéп*), *близькі́й* (бо: *блі́зько*) та ін.

2) Пишемо е, коли при зміні слова цей звук випадає: *ша́белька* (бо: *ша́бля*), *се́рпень* (бо: *се́рпня*), *ті́ждень* (бо: *ті́жня*), *ві́тер* (бо: *ві́тру*) та ін.

3) Пишемо е, коли при зміні слова цей звук чергується з і: *нести* (бо: *ніс*), *плести* (бо: *плів*), *текти* (бо: *тік*) та ін.

4) Пишемо **е** в наголошеному закінченні **-ей**:

а) В родовому множ. іменників жің. роду приголосної відміни: *вістéй, ногéй, костéй, пезéй, резéй* та ін.

б) В родовому множ. інших іменників жің., чол. і серед. роду: *свинéй, мишéй, статтéй, кóней, грóшей* та ін.

в) В родовому множини деяких іменників, що вживаються тільки в множині: *грудéй, людéй, дítéй, гусéй, дверéй, санéй* та ін.

5) Пишемо **е** в таких випадках:

а) В закінченнях **-еві, -ем** іменників мішаної і м'якої груп чол. і сер. роду в орудному і місцевому відмінках однини: *на писареві, клюзем, конем, полем, морем* та ін.

б) В закінченнях 2-ої та 3-ої особи однини і 1-ої та 2-ої особи множини дієслів теперішнього часу І дієвідміни: *пишеш, пише, клиземо, клижете*. Дієслова II дієвідміни мають **и**: *сидиш, сидить, їздимо, їздите*.

б) Пишемо **е** в групах **-ере-, -сле-**: *берег, берест, шест, селезень* та ін.

Увага. В сумнівних випадках — писати **е** чи **и** — треба звертатись до словника. Напр.: *кишеня, лелека, тиріг, велетень, тремтіти, леміш* та ін.

3. ПРАВОПИС **и, і**

Літери **и, і** позначають досить близькі між собою звуки, надто по приголосних **г, к, х; ж, ч, ш, щ; б, п, в, м**. Але їх треба розрізняти як у вимові, так і на письмі. Напр.: *кінь — кинь, загін — загин, бій — бий, квіток — квіток, віє — вие, душі (дав. одн.) — души (нак. сп.), кішка — кишка, на місто — намисто, кричть — крижить, тугій (струні) — тугий (лука), гужій (людині) — гужий (чоловік), сліпій (бабі) — сліпий (хлопець), старій (одежині) — старий (кожух)* та ін.

1) Літеру **и** пишемо в таких випадках:

а) Після **ж, ч, ш, щ** та **г, к, х** в основі слів з етимо-

логічним *и*: *жито, гинути, киснути, шия, житати, щиро, гимало, шити* та ін.

Увага. Після цих же літер пишемо *і*, коли воно чергується (походить) з *о, е*: *кінь* (бо: *коня*), *тхір* (бо: *тхора*), *жінка* (бо: *жонатий*), *шість* (бо: *шести*), *щітка* (бо: *щетина*), *гість* (бо: *гостина*) та ін.

б) У сполученнях *ри, ли* між приголосними в постійно відкритих складах: *кривавий, горнобровий, гримати, дригати, дрижати, криниця, кришити, блищати, блискузгий, блимати, христити, хрищений* (але під наголосом: *хрѣст, хрѣстик — хрѣсний*), *стривати — „чекати”* (але: *стрівати — „зустрічати”*) та ін.

в) В родовому відмінку однини іменників жіночого роду, що кінчаються на два приголосні: *повісти, вісти, смерти, старости, гордості, відомості* та ін. Крім того, пишемо *и* в словах: *Руси, крові, любові, осені, соли*.

Увага. Інші іменники жіночого роду на один приголосний мають в родовому відмінку однини закінчення *і*: *мідь — міді, тіль — тині, ніг — негі, ніг — ногі, мазь — мазі, вісь — осі* та ін.

г) В родовому відмінку однини іменників середнього роду з нарощеною основою *-ат, -ят*: *кагати, теляти, поросяти, горняти* та ін., а також: *імени, племені*.

г) В називному відмінку множини іменників твердої групи: *столи, хаги, двори, хутори* та ін.

д) В називному відмінку однини прикметників з наголосом на закінченні: *зназний, гугний, гудний, нізний, близький, статний* та ін.

е) В прикметниках з ненаголошеним закінченням: *відповідний, природний, народний (і народній), наступний, придатний, візний, літературний, спільний, дивний, півнізний, південний, велизний, семирізний, безлюдний, нормальний, срібний, прощальний* та ін.

е) В числівниках: *три, готири*.

ж) В дієсловах, де *и* чергується з випадним *е*: *виби-*

рати (бо: беру — брати), *умирати* (бо: мерти — мруть), *обпирати* (бо: перу — прати), *стирати* (бо: терти — тру) та ін.

з) В дієприслівниках пишемо тільки *и*: *хóдяги*, *рóбляги*, *сідяги*, *пíшузи* та ін.

и) В приростках і наростках. Див. розділ IV.

і) В словах іншомовного походження. Див. розділ IX.

2) Літеру *і* пишемо в таких випадках:

а) На початку слова пишемо тільки *і*, хоч *і* вимовляємо його наближено до *и*: *інший*, *індик*, *інколи*, *іскра*, *іспит*, *істина*, *істота* та ін.

б) Після голосного в приростках, коли *і* не вимовляється як *ї*: *праісторизний*, *проіснувати*, *переінакшити*, *поіформувати*, *воістину* та ін.

в) На місці давнього *ѣ* в закритих і відкритих складах: *міх*, *мішок*, *біда*, *тіло*, *діло*, *ліго*, *сіно*, *ліс*, *сніг* та ін.

г) На місці корінних *-о-*, *-е-* в закритих складах: *кінь* — *коня*, *ніс* — *носа*, *дім* — *дому*, *сік* — *соку*, *лебідь* — *лебеда*, *осінь* — *осени*, *ступінь* — *ступеня*, *курінь* — *куреня*, *ніг* — *нозі*, *ліг* — *лежу*, *пiк* — *пекти* та ін.

г) В родовому відмінку однини іменників жің. роду на *-я*, *-жа*, *-ча*, *-ша*, *-ща* і на приголосний: *дині*, *пісні*, *груші*, *кругі*, *калюжі*, *гуці*, *тіні*, *нозі* та ін.

д) В давальному відмінку однини іменників чол. роду на *-ові* *-еві* (*-єві*): *братові*, *синові*, *коневі*, *воліві*, *свідкові* та ін. Іноді й серед. роду на *-ко*: *теляткові*, *лошаткові*, *горняткові* та ін.

е) В давальному відмінку однини іменників жің. і серед. роду (IV відміни): *книжці*, *жінці*, *сестрі*, *землі*, *теляті*, *імені* та ін.

Увага 1. Іменники серед. роду з подвоєнним приголосним мають тільки *-ю*: *життю*, *насіңню*, *навганню*, *зілля* та ін.

Увага 2. Інші іменники середнього роду на *-о*, *-е* мають тільки *-у*, *-ю*: *вікну*, *селу*, *плегу*, *морю* та ін.

е) В місцевому відмінку однини іменників чол., жіп. і серед. роду: *на дубі, в лузі, на березі, на сонці, на теляті, на вікні, на хаті, на вишні, на груші, на яблуні* та ін.

ж) В називному множини іменників м'якої і мішаної груп: *пісні, ножі, хрущі, клюгі, груші, мезі, коні* та ін.

з) В закінченні прикметників м'якої відміни: *синій, пізній, ранній, майбутній, везірний, житній, західний, східний, безодній, хатний, літній, кутній, ближній, братній, могутній, останній, колишній, матерній, осінній, третій* та ін.

и) В називному множини усіх прикметників: *тверді, горні, швидкі, білі, сині, блакитні, братові* (книжки), *сестрині* та ін.

4. ПРАВОПИС У ЗВ'ЯЗКУ З ЧЕРГУВАННЯМ ГОЛОСНИХ

1) Чергування о, е з і зв'язане з такими правописними правилами:

а) В закритому складі о, е переходять в і: *кота — кіт, коня — кінь, стола — стіл, села — сіл* та ін.

б) Це чергування буває в присвійних прикметниках: *братів — братова, ковалів — ковалева* та ін. А звідси і в прізвищах і географічних назвах: *Ковалів — Ковалева* (не: *Коваліва*), *Львів — Львова, Краків — Кракова, Київ — Києва* (не: *Київа*), *Канів — Канева* та ін.

в) Чергування буває і у відкритих складах через уподібнення до тих випадків, де о, е переходять в і у закритому складі. Наприклад, під впливом таких правильних форм, як: *візка, кілка* та ін., виникли форми: *візок, кілок, місток, стіжок, ріжок, запіжок* та ін.

г) Не переходять о, е в і в закритих складах, коли вони випадні (*сон — сну, пісок — піску, день — дня* та ін.); в групах *оро, оло, ере, еле* (*мороз, берег, голос, шелест* та ін.); в групах *ор, ов, ер* (*горб, вовк, смерть, шовк, торг* та ін.); в словах, що походять з інших мов (*Бог,*

закон, народ, шолом, словник, том, агроном, доктор, автор та ін.); в родовому множини деяких іменників жіночого роду (будов, висот, вод, основ, комор, колод та ін.).

2) Чергування *е* — *о* буває звичайно після *ж, ч, ш, щ, дж, й* перед твердим приголосним, а також перед голосними *а, о, у, и* (з старого *ы*). Перед іншими складами *е* зберігається. Напр.: *везори* — *везеря, везора* — *везері* (не: *везором*), *шостий* — *шести, жонатий* — *женились* та ін.

Це основне правило порушується в таких випадках:

а) В іменниках жіночого роду на *-ість*, де в родовому відмінку пишемо: *-ости*: *святости, більшости, вищости* та ін.

б) Через уподібнення *е* міняється в *о* перед складами з *е, я, ю, і*: *горнявий, жовтіти, горніти, горне* та ін.

в) Навпаки, *е* не переходить в *о* в дієприкметниках і прикметниках: *кругений, смажений, гепурний, гевоний*.

г) В прикметниках на *-евий* (*-евий*) під наголосом *-евий* (*-евий*) зберігається: *рожевий, грошевий, заевий, смушевий* та ін. Але не під наголосом *-евий* (*-евий*) міняється на *-овий* (*-йовий*): *грошовий, бойовий, біржовий, гайовий* та ін.

г) В дієсловах також пишемо *е* й перед твердими складами: *гешу* (від: *гешеш*), *жену* (від: *женеш*), *шепогу* (від: *шепогеш*).

3) Чергування голосних буває і в дієсловах, а саме:

а) В наворотних формах дієслів випадне *е* переходить в *и*, а не випадне *е* — в *і*: *стерти* — *стирати, умерти* — *умирати, замести* — *замітати, спостерегти* — *спостерігати*. Але тільки: *потребувати*.

б) В наворотних формах дієслів з коренем *-мог* — звук *о* переходить в *а*: *допомогти* — *допомагати, перемогти* — *перемагати*, та ін. А також: *гонити* — *ганяти, котити* — *кагати, ломити* — *ламати, скогити* — *скакати, схопити* — *хапати* та ін.

5. ПРАВОШИС У ЗВ'ЯЗКУ З ЧЕРГУВАННЯМ у - в, і - й

Це чергування зв'язане з милозвучністю української мови. Воно зберігається в усній мові й на письмі. Коли попереднє слово кінчається приголосним, то наступне починається з голосного і навпаки: *брат і сестра, сестра й брат, був у хаті, була в хаті та ін.*

Чергування не буває в таких випадках:

1) На початку речення завжди пишемо і: *І долом геть собі село понад водою простяглося* (Шевченко).

2) Коли зіставляються два окремі поняття, то пишемо і незалежно від попереднього звука: *Віра і знання, Природа і люди, Слово і діло та ін.*

3) Після павзи в складносурядних реченнях так само пишемо і: *Щось таке бачить око, і серце жде згосць* (Шевченко).

4) В поезії відповідно до ритму може бути скупчення голосних і приголосних (хоч воно й не бажане): *Вітер в гаї нагинає лозу і тополю* (Шевченко). *Пташки у ірій одлітають* (Олесь).

5) В іншомовних словах і власних назвах: *унісон, Україна* (в поезії іноді: *Вкраїна*), *історія, ультиматум, живе на Україні, скінзила університет та ін.*

6) Під наголосом: *у́ряд, і́спит, у́сміх, у́стрій та ін.*

7) Коли чергування спричиняє зміну значення: *управа — вправа, уплив — вплив, уступ — вступ, удага — здага та ін.*

8) Після розділового знака: *Ніг пройшла, і настає ранок.*

9) В словах: *установа, узвала, угасник, влада, враження.*

10) Коли чергування створює важку для вимови групу звуків: *Була у вдовиного сина.*

11) Перед йотованими я, е, ю, ї не пишемо й, а тільки — і, бо не може бути збігу двох й: *вона і я, а не: вона й я (йа), відпогили і їдуть далі.*

III. ПРАВОПИС ПРИГОЛОСНИХ

1. ПРАВОПИС ПРИ ПОДВОЄННІ ПРИГОЛОСНИХ

Приголосні *д, т, з, с, ц, л, н, ж, ч, ш* подвоюються в таких випадках, якщо ці пригоlosні стоять між двома голосними:

1) В іменниках середнього роду на *-я* (крім слів типу *теля*): *життя, знання, зілля, волосся, колосся, збіжжя, клогзя, безгрішшя, безвіддя* та ін. Але: *щастя, листя, підзамгя, знань* (і *знаннів*), *облиз* (і *облизгів*), *століть*.

Увага. Подвосннн зберігається в іменниках типу: *зуття — зуттів*.

2) В орудному відмінку однини іменників жіночого роду на пригоlosний: *нізгю, міццю, маззю, тінню, віссю, по-статтю* та ін. Але: *радістю, шерстю, жовгю* та ін., бо це іменники з двома пригоlosними на кінці.

3) В деяких іменниках чоловічого і жіночого роду на *-я*: *суддя, стаття, рілля, Ілля* та ін.

4) В дієсловах і прислівниках на початку і в середині слова: *лляти, ссати, зрання, навмання, спросоння*.

5) В словах: *панна, Ганна, Інна*. Див. розділ X.

6) При збігові однакових пригоlosних — приростка і кореня (*піддати, роззброїти*), кореня і частки (*нісся, тряся*), кореня і наростка (*денний, сонний, ранній*).

7) В іншомовних словах: *мotto, бруtto, нетто, донна, вілла, тонна, осанна, Шіллер* та ін. Див. розділ IX.

8) В прикметниках з наголошеними наростками *-енн-, -анн-*: *несказанний, невблаганний, нездійснений*. Але в дієприкметниках — пишемо тільки одно *н*: *зроблений, сказаний, здійснений* та ін.

9) В збільшених прикметниках: *здоровенний, страшенний, численний* та ін.

10) В слові *ссати* і похідних словах від нього: *ссаці*, *виссати* та ін.

Увага. Не подвоюються приголосні **б, п, м, в; к, х;** **р** перед йотованими голосними: *безхліб'я, пір'я, Лук'янівка, кров'ю* та ін.

2. ПРАВОПИС ЗНАКУ М'ЯКШЕННЯ (Ь)

В українській мові пом'якшуються такі приголосні: **д, т, з, с, л, н, р, ц, дз.** Це пом'якшення на письмі позначаємо знаком **Ь** в таких випадках:

1) В кінці слів: *мідь, зять, щось, колодязь, міль, кінь, кінець, гудзь.*

2) В числівниках після **р** перед **о**: *трьох, зотирьох.*

3) В кінці складу перед твердим приголосним: *батько, дядько, близько, спільний, суцільний* та ін.

4) Після м'яких приголосних перед **о**: *дьоготь, сьомий, п'ятьох, бадьорий, до нього, від усього* та ін.

5) Після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н** перед йотованими голосними в іншомовних словах: *рельєф, мільярд, мільйон, Нью-Йорк* та ін. Див. розділ IX.

6) Після **л** перед іншими приголосними в багатьох словах: *невільник, пральня, їдальня, мельник, загальний, навгальний, пильний* та ін.

7) В 3-ій особі дієслів однини і множини після **т**: *ходить, робить, сидять, пишуть, гитають, одягаються* та ін. Це правило стосується дієслів теперішнього часу.

8) В наказовому способі дієслів: *приходь, принось, сядь, киньте, несить, берить, ідіть, лізьте* та ін.

Знак м'якшення *не пишеться* в таких випадках:

1) Між приголосними перед **е, ю, я, і, ь**: *пісня, світ, сміх, сніг, радість*, та ін., хоч вони вимовляються м'яко: *пісьня, сьвіт, сьміх, сьніг, радісьть.*

2) Після **н** перед **ж, ч, ш, щ, ц** та наростком **-ство**: *менший, тонший, кінчик, віконце, на сонці, селянство, громадянство* та ін.

3) У відмінюванні, коли **-ь** нема в початковій формі: *Наталка — Наталці, гуска — гусці, сторінка — сторінці, спілка — спілці* та ін.

Але: *редька — редьці* (бо: *редька*), *руженька — руженьці* та ін.

4) Перед наростками **-ченко, -чук, -чина** після приголосних (крім **л**): *безбатченко, Грінченко, Федчук, Сенчук, Сенжина, Маланчук, Федченко* та ін.

Але: *Гальченко, Гальчук, Михальчук* та ін. (бо знак м'якшення був у початковій формі).

5) Між подвоєними приголосними: *знання, весілля, колосся, волосся* та ін.

6) У словах: *баский, жаский, різкий, боязкий, в'язкий* та ін.

7) В кінці складу після губних (**б, п, в, м, ф**), шиплячих (**ж, ч, ш, щ**), задньоязикових (**к, х**), гортанного (**г**) та **р**: *голуб, степ, кров, сім, фотограф, ріж, ніг, гитаєш, куш, дощ, потік, дух, торг, кобзар, зір, Харків* та ін.

3. СПРОЩЕННЯ В ГРУПАХ ПРИГОЛОСНИХ

Спрощення буває в таких групах приголосних:

1) В групах **ждн, здн, стл, стн** зубні **д і т** випадають: *тиждень — тижня, бороздити — борозна, виїзд — виїзний, вісті — вісник, щастя — щасливий, істота — існувати, піст — пісний, гесть — гесний, користь — корисний* та ін.

Увага. Але пишемо: *шістнадцять, кістлявий, пестливий*. А також слова з іншомовним коренем: *контрастний, авантстний* та ін.

2) Групи приголосних **слн, зкн, скн** спрощуються в **сн, зн, сн**: *масний, бризнути, блиснути, тріснути* та ін.

3) В непрямих відмінках слова „чернець” випадає **р** (або рідше — **н**): *зенця, герця*.

4) В словах *зетвер, набір* випадає кінцеве **г**, бо: *зетверга, борг*.

4. ЗМІНИ ПРИГОЛОСНИХ ПРИ ЗБІГОВІ

1) При збігові глухого і дзвінкого приголосного у вимові глухий стає дзвінким, але на письмі він зберігається за етимологією: *боротьба* (не: *бородьба*, бо: *бороти*), *молотьба* (бо: *молотити*), *надхнення* (бо: *дихати*).

2) Приголосні *г, ґ, к, х* перед закінченням *-і* змінюються в *з, ц, с*: *нога* — *позі*, *гирлига* — *гирлизі*, *рука* — *руці*, *муха* — *мусі*.

3) Приголосні *г, к, х* перед закінченням *-е* змінюються на *ж, ч, ш*: *друг* — *друже*, *козак* — *козаге*, *кожура* — *кожуше* та ін.

4) Приголосні *г, к, х* перед наростком *-ин* змінюються на *ж, ч, ш*: *Ольга* — *Ольжин*, *тітка* — *тітгин*, *догка* — *доггин*, *муха* — *мушин* та ін.

5) Приголосні *к, ц* перед наростком *-чин* змінюються на *ч*: *турок* — *Турегчина*, *козак* — *козагчина*, *німець* — *Німегчина* та ін.

6) Приголосні *х, с* перед наростком *-чин* змінюються на *щ*: *Волох* — *Волощина*, *Одеса* — *Одещина*, *пісок* — *піщина* та ін.

Увага. В присвійних прикметниках таких змін немає: *Параска* — *Парасгин*.

7) Приголосні *г, з* перед *ч* змінюються на *ж*: *показати* — *покажчик* (*і показник*), *дорогий* — *дорожгий*, *низький* — *нижгий*, *близький* — *ближгий* та ін.

Увага. Інші приголосні перед *ч* зберігаються: *Шведчина*, *братчик*, *квітчастий* та ін.

8) Приголосні *к, ц, ч + н* дають *чн*: *безпека* — *безпечний*, *пшениця* — *пшеничний*, *ніг* — *нічний*, *довіку* — *довічний*, *довіжно*; *серце* — *сердечний* (серцева хвороба), *молоко* — *молочний*, *сонце* — *сонячний* та ін.

Увага. Перед *н* треба писати *ш* в словах: *рушник*, *соняшник*, *рушниця*, *торішній*, *ранішній*, *тутешній*, *сердешний* (бідолашний), *яшня*, *соняшниковий* (від: *соняшник*).

9) Перед наростками **-ський, -ство** відбуваються такі зміни:

а) **г, ж, з + -ський, -ство** змінюються на **-зький, -зтво**: *убогий — убозтво, Прага — празький, Париж — паризький, француз — французький, Запоріжжя — запорізький* та ін.

б) **к, ц, ч + -ський, -ство** змінюються на **-цький, -цтво**: *козак — козацький (з козак+ський), німець — німецький, Гадяге — гадяцький, дівка — дівоцтво* та ін.

в) **х, ш, с + -ський, -ство** змінюються на **-ський, -ство**: *птах — птаство, гех — геський, товариш — товариський, зеркес — зеркеський* та ін.

г) Інші приголосні перед наростками **-ський, -ство** не змінюються: *братський, братство, студентський, студентство* та ін.

г) Також не міняються **х, ш, ж, к, г** в словах іншомовних: *цюріхський, шахський, льежський, нью-йоркський, зікагський* та ін.

10) Приголосні **г, ж, з** у формах прикметників і прислівників вищого ступеня перед наростком **ш** дають **жч**, а **с + ш** дає **щ**: *дорогий — дорожгий, дорожге; дужий — дужгий, дужге; низький — нижгий, нижге; високий — вищий, вище* та ін.

11) Всі інші приголосні на письмі зберігаються: *швидший, солодший, тонший, багатший, коротший, м'якший* та ін.

12) Групи **зд, ст** в дієслівних формах перед закінченням **-у** в І особі однини змінюються на **ждж, щ**: *їздити — їжджу, мастити — машу* та ін.

Увага. В інфінітиві пишемо: *приїжджати і приїздити*.

13) Групи **ск, шк** змінюються на **щ**: *тріск — тріщати, віск — вощина, дошка — дощаний* та ін.

14) Приголосні **ж, ч, ш** перед **ц** на письмі зберігаються: *запорожець — запорожця, догка — догці, юшка — юшці, сорожка — сорогці* та ін.

IV. ПРАВОПИС ПРИРОСТКІВ І НАРОСТКІВ

1. ПРАВОПИС ПРИРОСТКІВ І ПРИЙМЕННИКІВ

1) Приросток з- (із-) перед глухими приголосними к, п, т, х змінюється на с: *сказати, спитати, стягнути, схотити* та ін.

Увага. Перед усіма іншими приголосними з не змінюється на с: *зсадити, згаста, зшивати, зїдити, зформува-ти, зфабрикувати* та ін.

2) Приростки без-, від-, над-, об-, під-, роз- перед глухими приголосними не змінюються на письмі: *безпутний, безкостий, безталанний, відтіля, відси, надсилаги, обсадити, розтягати, розцвітати* та ін.

3) Так само й прийменники з, без, над, під не змінюються на письмі перед глухими приголосними: *з хати, з поля, з тобою, без тебе, від того, над хатою, під селом* та ін.

4) Приросток пре- пишеться в слові *презирство* і в прикметниках на означення збільшеної ознаки: *предобрий, прегарний*. В інших випадках пишемо при- із значенням наближення: *приєднати, присудити, прибути* та ін.

5) Приросток при- пишемо в словах: *прірва, прізвище* (від: *прозивати*).

2. ПРАВОПИС НАРОСТКІВ

Українська мова дуже багата на наростки, з допомогою яких творяться слова з різним значенням. Щодо правопису ми спинимось тільки на деяких з них, а саме:

1) Наростки -альн-, -яльн-, -ильн- пишемо з ь: *відповідальний, соціальний, бездіяльний, мастильний, постагальник* та ін.

Але в іменниках середнього роду наростки **-ално**, **-илно** без **ь**: *пужално, держално, ціпално, грабилно* та ін.

2) Наростки **-евий**, **-евий** вживаються в словах з м'якою основою і після шиплячих, але тільки під наголосом: *грошівий, рожевий, крицевий, гаєвий, життєвий* та ін. А не під наголосом вживається **-овий**: *грошовий, бойовий, життєвий, дощовий, гайовий* та ін. (Див. стор. 22).

3) Наростки **-енко**, **-енко** відрізняються своїм значенням від **-енько**, **єнько**.

а) Перші вживаються в прізвищах: *Коваленко, Шевченко, Гордієнко* та ін.

б) Другі мають пестливе значення: *конизенько, Івасенько* та ін.

4) В зменшено-пестливих словах пишемо наросток **-есенький**: *малесенький, густесенький, білесенький, дрібнесенький* та ін.

5) Для позначення вищого ступеня прикмети вживається наросток **-ісінький**: *горнісінький, білісінький, дрібнісінький, густісінький* та ін.

6) Наростки **-еня**, **-еня** вживаються в словах для позначення дітей, малих тварин і взагалі малих речей і пишуться тільки з **е**, **є** (а не з **и**): *кошеня, левеня, ругеня, огеня, гаєня* та ін.

7) Збірні числівники творяться тільки з наростком **-ер-** (а не: **ир**): *семеро, н'ятеро, дванадцятєро* та ін.

8) Наростки зменшено-пестливих слів **-ичка**, **-ичок** бувають в словах, що походять від слів з наростками **-иця**, **-ик**: *вулиця — вуличка, сестриця — сестричка, коник — конизок, вулик — вулизок* та ін.

9) Для збірних понять, що означають матеріял або продукт праці, вживається наросток **-иво** (не: **єво**): *пезиво, куриво, мереживо, паливо, вариво* та ін.

10) В зменшених іменниках пишемо **-ик** (а не: **-ік**): *коник, возик, вулик, вблик* та ін.

11) У присвійних прикметниках пишемо *-ин* (а не: *ін*), а після голосних *-ін*: *Настя — Настин, Галя — Галин, сестра — сестрин, Надія — Надійн* та ін.

12) У прикметниках, що означають приналежність, пишемо *-иний, -їний* з одним *н*: *горобиний, орлиний, солов'їний* та ін.

13) Під наголосом пишемо *-іння* на означення процесу, не під наголосом — *ення*: *ходіння, знагіння* (робити знаки), *гудіння* (гудіти) та ін. Але: *знáгнення, врáження, відобрáження, змéшення* та ін.

14) Так само відрізняємо слова, що означають бадилля з наголошеним наростком *-иння*: *гарбузіння, картопління, жабуріння, ластовіння* та ін.

15) Наросток *-енко* (переважно в прізвищах) вживається частіше під наголосом: *Стецéнко, Масéнко, Ковалéнко, Степанéнко, Шевгéнко* та ін.

Увага. Проте в багатьох прізвищах на *-енко* наголошується не наросток, а корінь: *Тарáсенко, Дóленко, Гаркáвенко, Ярéменко, Опанáсенко, Лісенко, Кугерявенко*.

16) Наросток *-ченко* частіше вживається не під наголосом: *Васі́льченко, Дані́льченко, Корóвченко, Ода́рченко* та ін.

17) Ненаголошений наросток *-ува (-юва)* змінюється на наголошений наросток *-ова (-йова)* в дісприкметниках: *дарува́ти — дарóваний, годувáти — годóваний, плянува́ти — пляно́ваний* та ін.

18) Віддієслівний іменник на *-овання* (з наголосом дісприкметника) означає наслідок дії або матеріял: *будóвання, мурóвання, мальóвання* та ін.

Отже, *будува́ння* — процес, *будóвання* — будівля, *малюва́ння* — процес, *мальóвання* — малюнок.

19) Наросток *-ува (-юва)* з голосним *у (ю)* вживається в дієсловах і утворених від них іменниках: *готува́ти — готува́ння, друкува́ти — друкува́ння, малюва́ти — малюва́ння* та ін.

У. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ

1. СКЛАДНІ СЛОВА З СПОЛУЧНИМ ЗВУКОМ

Складні слова можуть з'єднуватися такими сполучними звуками: **о, е, є, и**.

1) Коли перша частина складного слова — прикметник, то сполучний звук — **о**: *горнобривий, синьоокій, сільськогосподарський, передньоязиковий, середньовігний, темнозелений, народнопісенний, буйногривий, жорстокосердий* та ін. Сюди ж належать: *іншомовний, першорядний, другорядний* та ін.

Увага. Під це правило не підпадають слова, що в них перша частина — форма другого ступеня: *вищенаведений, нижгепідписаний*, а також: *божевільний*.

2) Коли перша частина складного слова — іменник, то сполучними звуками бувають **о** або **є**:

а) Після твердих приголосних та **ж, ч, ш, щ** пишемо **о**: *хлібороб, грошолоб, кожом'яка, тисяголіття, віршомаз, пароплав* та ін.

Увага. Але: *огевидний, огевидяжки, огевидно*.

б) Після подвоєних м'яких приголосних та **й** пишемо **є**: *життєпис, життєздатний, краєвид* та ін.

в) Після інших приголосних у м'яких основах іменників пишемо **є** (головно після **л, р, ц**): *землемір, лицемір, працездатний, мореплавець* та ін.

г) Після приголосних у твердих основах пишемо **о**: *конокрад, свинопас, костогриз, костоправ* та ін.

3) Коли перша частина — числівники **один, два**, то сполучний звук — **о**: *одноповерховий, одноліток, двоповерховий, двозвук, дводенний* та ін.

2. СКЛАДНІ СЛОВА БЕЗ СПОЛУЧНОГО ЗВУКА

1) Слова з числівниками три, чотири: *триніжок, трипілля, трикутник, триденний, готириповерховий* та ін.

2) Слова з іншими числівниками, що в родовому відмінку змінюються на -и: *п'ятизолотник, семиліток, п'ятнадцятилітній, п'ятикутний* та ін.

3) Слова з дієсловами наказового способу або з приростками між, межи: *пройдисвіт, паливода, перебийніс, межирігзя, міжусобиця, міжнародний* та ін.

4) Слова, де перша частина кінчається на приголосний: *Великдень, повсякденний, повсякчасний* та ін.

5) Новітні складноскорочені слова (т. зв. складові абрєвіатури), які ще нещодавно були неологізмами, де перша частина кінчається на приголосний: *медінститут, колгосп, комбайн, помреж, завгосп, зарплата, Донбас, профспілка* та ін.

6) Новітні складноскорочені слова, де перша частина кінчається на голосний: *залізопрокат, автомеханік, електрозварюваг, залізобетон, мікрополе, радіомовлення, телебачення, фотогравюра* та ін.

7) Як наслідок прогресу сучасної науки і техніки виникли „найновіші” новітні складні й складноскорочені слова, що далеко не всі ввійдуть до словникового складу української мови: *аеротаксі, антибіотик, атомохіт, мопед* (вельосипед типу мотоцикла), *кібернетика, підземка, супутник, телеп'еса, ракетомоделізм, віброзанурюваг, комп'ютер, касетозаписуваг, променезварюваг, фіброскляний, транзисторний, лазерний (промінь)* та ін.

VI. НАПИСАННЯ СЛІВ РАЗОМ, ОКРЕМО, З РОЗДІЛКОЮ

1. НАПИСАННЯ СЛІВ РАЗОМ

1) Слова, що означають одно поняття: *хлібороб, Великдень, неволя, неміг, ненависть, непотріб, неправда, краєвид, трикутник, життєпис, мореплавець* та ін.

2) Складні прикметники з відтінками кольору як одного тону: *яснозелений, темносиній, яскравожовтий* та ін.

Увага. Коли буває поєднання в одній речі двох кольорів, тоді пишемо з розділкою: *червоно-синій* (олівець), *жовто-блакитний* (прапор), *зеленяво-жовтий* та ін.

3) Складні прикметники (і дієприкметники), коли першою частиною є прислівник: *новоутворений, давноминулий, вельмишановний, високоповажаний, загальновідомий* та ін.

Увага. Коли прислівник — самостійна частина речення, тоді пишемо окремо: *давно запозичений, гасто вживаний, добре відомий* та ін.

4) Складні прикметники, утворені від прикметника та іменника, які передають одно поняття: *загальноосвітній, сільськогосподарський, ряснолистий, легкоатлетичний, передньотднєбінний, широкополий, старомодний, старозаповітний, зовнішньополітичний, староукраїнський, староруський, староболгарський, східньослов'янський, західньослов'янський, південнослов'янський, півніжноукраїнський, західньоукраїнський, середньоевропейський, горішньонімецький, долішньонімецький* та ін.

5) Складні прикметники, утворені з іменника і прикметника: *працездатний, вогнетривкий* та ін.

6) Складні іменники і прикметники, утворені з трьох складових частин: *світловодолікарня, давньогорішльоні-мецький* (діялект), *веломотоспорт* та ін.

7) Складні слова, коли перший елемент — числівник: *п'ятиденний, семиріггя, сторіггя, двосотріггя, сімсотріггя* та ін.

Але коли числівник пишеться числами, тоді іменник чи прикметник відділяється розділкою: *750-ріггя, 125-літній, 40-поверховий* та ін.

8) Числівники *пів, напів, полу* пишемо разом, якщо з наступним словом вони становлять одно поняття: *напівзабутий, полупанок, піваркуш, південь, півніг, півполкінок, півгодини, піврік, півкуля, півколо, півмісяць, півсотня, півріггя* та ін.

Увага. Проте *пів* пишемо окремо, коли слово *пів* має значення половини: *пів хліба, пів миски, пів дня, пів Європи, пів Києва* та ін.

9) Складні прислівники: *безперестанку, вгорі, влітку, взимку, восени, навесні, вперше, вдруге, додому, догори, спогатку* (але: з *погатку*), *зокрема, якнайкраще, везгері, востанне, вору, вранці, довіку, допізна, забагато, заздалегідь, замолоду, згаряга, змалку, знадвору, навхрест, надвезір, надворі, назустріг, напам'ять* (вивчити), *напередодні, напогатку, наприклад, нарешті, спросоння* та ін.

10) Складні прийменники: *здля, заради, поза, поміж, поід, понад, поперед, посеред, попри* та ін.

11) Складні сполучники і сполучні слова: *адже, отже, тож, отож, також, теж, ніж, аніж, якщо, якби, мовби, немовби, нагетбо, нібито, щоб, тобто, щодо, щождо* та ін.

12) Треба відрізнати складні прислівники і сполучники від нескладних у словосполученнях: *повернути вбік — вдарити в бік, було ясно спогатку — з погатку розмови, прожитати напам'ять — подарувати на пам'ять, рости вкупі — в купі піску, сказати востанне — постукати в останнє вікно, погугти вперше — піти в перше село, нащо*

це робити — на що натякати, ми теж виступали — він говорив те саме; він сказав, щоб прийти — що б ви сказали на це?; якби тут був хто — як би це виконати, якщо хогеш іти — як що трапиться та ін.

13) Частка не- з іменниками, прикметниками, займенниками і прислівниками, якщо вони з не- становлять одно поняття, також пишеться разом: *невміння, недоля, неврочай, невелизкий, недобрий, ненаге, недурно, недалеко, невзгеній, незбагненний та ін.*

Увага. Так само й з дісприкметниками, якщо дісприкметники є ознакою іменника (не присудком) і не мають при собі пояснювальних слів: *незакінчена праця, нез'ясоване питання, неспланий лист, неіржавна сталь та ін.*

14) Частка ні- в займенниках (якщо вона не відокремлена прийменником) і в прислівниках: *ніхто, ніщо, нігий, ніякий, нізащо, ніяк, ніколи, ніде, нікуди, нітрохи, нінащо та ін.*

15) Частки аби-, будь-, -небудь, -де, де-, -як, що-, -що: *абихто, абищо, абияк, абиде, дехто, зтобудь, зтонебудь, щонебудь, колинебудь, якийнебудь, щодня, щороку, щосили, щоденник та ін.*

2. НАПИСАННЯ СЛІВ ОКРЕМО

1) Завжди пишемо окремо частку не перед дісловами: *не працюю, не багу, не був, не сидів, не писали, не робили та ін.*

Увага. Але не пишемо разом з тими дісловами, що без не не вживаються або коли частка не з дісловом становить одно поняття: *нехтувати, ненавидіти, недолюблювати, недооцінювати, недогувати* (взагалі, але: *він не догує моїх слів*), *нездужати* (мати *нездужає*; але: *я не здужаю його*); і прислівниками: *недостатньо, недорожно, немає* (в значенні: *нема*, але: *Він не має часу*).

2) Інші частки бо, но, таки, то, би, б, ж, же пишемо окремо в таких прикладах: *він бо, іди но, там таки, він*

то, чи то, зробив би, хотіла б, хто ж може знати, зараз же їди та ін.

Увага. Пишемо разом **би, б, ж** в таких формах: *якби, отож, нібито, також та ін.*

3) В прислівникових сполученнях прийменника з іменником, де іменник зберігає своє власне значення і граматичну форму, пишемо ці сполучення окремо: *без кінця, без краю, без ліку, без сліду, без сумніву, до режі, до побазення, до сонця, до східсонця, з діда-прадіда, над силу, не до вподоби, не слід, на жаль та ін.*

Увага. Роздільно пишемо також групи слів, що ще не закріплені остаточно як прислівники: *під час, тим часом, тим разом, по змозі, по суті, над силу та ін.*

4) Частка **не** при прикметниках у функції присудка також пишеться окремо, якщо цією часткою заперечується ознака, що є в присудку. Напр.: *Цей будинок не старий* (заперечення). Але: *Цей будинок нестарий* (одно поняття).

5) Частка **не** при дієприкметниках у функції присудка пишеться окремо: *завдання не виконане, книжка не прогитана.*

6) Частка **ні** при займенниках розділяється прийменником: *ні на кому, ні до кого, ні з тим, ні при кому та ін.*

Увага. Не можна писати: *на нікому, з нігим тощо.*

3. НАПИСАННЯ СЛІВ З РОЗДІЛКСЮ

1) Словосполучення, складені з двох або трьох самостійних іменників, що передають одно поняття, сполучаються розділкою, а саме:

а) Словосполучення-прикладки: *інженер-механік, угень-відмічник, сон-трава, кав'ярня-ресторан, артист-маляр, дизель-мотор та ін.*

б) Сполучення синонімічних слів: *талан-доля, щастя-воля, журба-горе, кінець-край, рано-вранці, шляхи-дороги, говорити-балакати, голосити-плакати та ін.*

в) Географічні назви: *Нью-Йорк, Буенос-Айрес, Чехо-Словакчина* та ін.

2) Складні прикметники, утворені із слів, що не підпорядковані одно одному (між ними можна поставити сполучник і): *українсько-англійський* (словник), *грецько-римська* (культура), *навгально-виховна* (робота), *мовно-літературний* (факультет) та ін., а також географічні терміни, що їх перша складова частина — *південно-, північно-: південно-східний, північно-західний, північно-східний, південно-західний.*

Увага. Коли складові частини підпорядковані одна одній і становлять одно поняття, тоді пишемо разом: *староболгарський, старослов'янський, староруський* та ін.

3) Складні прикметники, що означають поєднання в одній речі двох кольорів: *жовто-блакитний, гервоно-синий*, та ін., або навіть трьох: *сіро-буро-малиновий* та ін.

4) Словосполучення, що складаються:

а) З повторення того самого слова: *тихо-тихо, ледве-ледве, хог-не-хог, віг-на-віг, ось-ось, раз-у-раз, раз-по-раз, раз-разом* та ін.

б) З повторення споріднених основ з різними закінченнями: *давим-давно, кінець-кінцем, з давніх-давен, з діда-прадіда, сила-силенна, одним-одно* та ін.

в) З двох слів з подібним значенням: *гасто-густо, сумний-невеселий, рано-вранці, тишком-нишком, зроду-віку* та ін.

г) З двох протиставних слів: *більш-менш, видимо-невидимо* та ін.

5) Подвійні прізвища: *Квітка-Основ'яненко, Незуй-Левіцький, Гулак-Артемівський, Антоненко-Давидович* та ін.

6) Частки при чужомовних власних назвах: *де-Сосюр, Бодуен-де-Куртене, Ван-Вайк, Ля-Манш, Па-де-Кале, Алма-Ата* та ін.

7) Назви політичних партій: *соціал-демократичний, націонал-соціалістичний* та ін.

8) Складні займенники і прислівники, де перша частина — *будь*: *будь-хто, будь-що, будь-який, будь-що-будь* та ін.

9) Прислівники з *по*: *по-українському, по-англійському, по-нашому, по-дитягому* та ін.

Увага. Але без ризки пишемо: *потерше, подруге, по-третє* та ін.

10) Складні прикметники, де перша частина — числівник, написаний цифрами: *20-річний, 6-поверховий, 100-тисячний* та ін.

11) Рядові числівники, написані частково цифрами, частково літерами: *5-ий, 7-ий, 12-ий, 17-ий* та ін.

12) Складні прийменники, де перша частина — з (*із*): *з-за, з-над, з-під, з-поза, з-поміж, із-за* та ін.

13) Скорочення, що складаються з початку і кінця слова: *в-во* (видавництво), *ф-ма* (фірма), *ф-ка* (фабрика), *т-во* (товариство), *д-р* (доктор) та ін. (Див. розділ XII).

14) Українські закінчення до неукраїнських назв: в *New York Times-і, за Herald-ом, в La Press-і, в Mirror-і, згідно з Neue Züricher Zeitung-ом* та ін.

15) Позначення дати: *4-го липня, 10-го серпня, 30-го вересня* та ін. Також ствердження дати: *6-те серпня, 21-ше жовтня* та ін.

Увага. В приватному й офіційному листуванні після числівника, написаного цифрами, — закінчення взагалі не ставимо, як також не ставимо й крапки: *1 листопада, 8 вересня, 31 січня, 22 лютого* та ін.

16) Новітні словосполучення, що ще не ввійшли до словникового складу української мови: *візок-самокат, місто-підліток, перегній-синець, приймаг-малятко* (кишеньковий радіоприймач), *ніг-сушило, тангстен-галогенове* (освітлення) та ін.

VII. ПРАВОПИС ВЕЛИКОЇ І МАЛОЇ ЛІТЕР

1. ПРАВОПИС ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ

Велику літеру пишемо:

1) Завжди в початковому слові речення: *Ми працюємо. Він пише листа. Женці жнуть жито. Косарі косять траву.*

2) Після двокрапки в прямій мові: *Взяла зілля, поклонилась: „Спасибі, бабуся!”* (Шевченко).

3) Після знака питання або оклику, коли ці знаки заступають крапку: *Чи ти був сьогодні в школі? — Був.*

Увага. Коли ці знаки заступають кому або середник, тоді пишемо малу літеру: *„Добре, батьку отамане!” — кругом заревіло* (Шевченко).

4) Перше слово віршованого рядка починаємо з великої літери (але не обов'язково):

*Хай ми хог раз заговоримо громом
Так, як весняній хмури!* (Леся Українка).

5) В назвах святих, свят, церковних відправ, постів, монастирів і образів: *Бог* (але поганські боги), *Божа Мати, Презиста Діва, Син Божий, Дух Святий, Бог Отець, Різдво, Великдень, Зелені Свята, Чесного Хреста, Покрова, Спаса* (Преображення Господнє), *Новий Рік, Петрівка, Пилипівка, Великий Піст, Святе Письмо, Вегірня, Утреня, Служба Божа* (або *Літургія*), *Погайська Божа Мати* та ін.

6) У власних іменах і прізвищах людей, тварин, мітологічних богів, небесних тіл: *Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Олександр Великий; Бурко, Мурко, Карий; Перун, Зевес; Марс, Земля, Місяць* та ін.

7) У назвах пароплавів, газет, журналів, літератур-

них творів тощо: „Запорожець”, „Кобзар”, „Вісті”, „Україна”, „Київ”, „Загравч”, „Народна воля”, „Нові дні” та ін.

8) У власних географічних назвах частин світу, держав, земель, міст, сіл, вулиць, гір, рік, морів, океанів, озер, островів, пустель та ін.: *Європа, Америка, Канада, Франція, Німецька, Австрія, Україна, Сибір, Холмщина, Полтавщина, Волинь, Поділля, Карпати, Буковина, Бог, Дунай, Дніпро, Дністер, Київ, Львів, Харків, Одеса, Крим, Нью-Йорк, Вашингтон, Сполучені Штати Америки.*

Увага. В кількаслівних назвах великою літерою пишемо всі слова, крім службових: *Чорне море, Холмська гора, Суєзький канал, Апенінський півострів, туманність Андромеди, канал Ля-Манш, острів Гаїті та ін.*

9) В першому слові кількаслівної назви літературного твору: „Лісова пісня”, „Чорна рада”, „Коні не винні”, „Хіба рсвуть воли, як ясла повні?” та ін.

10) В назвах установ, товариств тощо: *Наукове Товариство ім. Шевченка, Українська Вільна Академія Наук, Український Вільний Університет та ін.*

11) В подвійних назвах міст чи місцевостей: *Володимир-Волинський, Кам'янець-Подільський, Рава-Руська, Біла Церква, Пуща-Водиця та ін.*

12) В присвійних прикметниках, утворених від власних імен, велику літеру пишемо тільки в першому слові: *Тарасова могила, Франкові поезії, Федьковичівські роковини, Шевченкові твори, Петрова дошка та ін.*

13) В звертаннях до осіб з титулами й без титулів: *Високоповажаний Пане Професоре, Пане Докторе, Дорогий Друже, Високопреосвященний Владико, Високопреподобний Отче, Всегесний Отче та ін.*

14) В назвах дійових осіб у казках, байках, драматичних творах: *Лев і Миша, Пти та Собака, Вовк і Ягня, Цап і Баран, Лісовик, Мавка, Перелесник, Ведмідь та ін.*

2. ПРАВОПИС МАЛОЇ ЛІТЕРИ

Малу літеру пишемо:

1) В назвах днів тижня, місяців: *понеділок, вівторок, субота, неділя; січень, лютий, листопад, грудень.*

2) В назвах народів: *українці, білоруси, росіяни, німці, поляки, гехи, болгари, серби, американці, канадці (не: канадійці), англійці, французи, латвійці, естонці, латвіші та ін.*

3) В назвах діб та культурних напрямків: *середньовіггя, відродження, гуманізм, романтизм, ідеалізм та ін.*

4) В назвах загальних історичних подій: *світовіи потоп, громадянська війна, економізна революція та ін.*

Але: *Берестейська унія, Друга світова війна, Чорна рада та ін.*

5) В назвах членів політичних партій, угруповань і товариств: *соціяліст, радикал, сіговик, бандерівець, мельниківець, петлюрівець, гетьманець та ін.*

6) У відносних прикметниках, коли вони вказують не на пряму приналежність, а тільки на зв'язок з ім'ям особи: *шевгенківські дні, нарбутівський стиль та ін.*

7) В прикметниках, що творять складені назви: *базедова хвороба, адамове яблуко; фразеологізми: дамоклів мез, прокрустове ложе; загальні географічні назви: київські каштани, нью-йоркські вулиці.*

8) В назвах мітологічних істот (в збірному значенні): *німфи, русалки, мавки, лісовики та ін.*

9) В назвах племен, мешканців міст, областей і сіл: *полтавець, волинянин, поліщук, киянин, галиганин, наддніпрянець, харків'янин, львів'янин та ін.*

10) В прикметниках, утворених від власних назв: *український, французький, надсянський, київський, харківський, канадський, американський та ін.*

VIII. ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ СЛІВ

1. КОЛИ МОЖНА РОЗДІЛЯТИ СЛОВА ДЛЯ ПЕРЕНОСУ

1) Переносити можна склад або групу складів: *го-ло-ва, слов-ник, гар-ний, руг-ка, пра-цю-ва-ти* та ін.

2) Склади, що закінчуються на голосний (відкриті), залишаються в першому рядку: *на-писати, утво-рити, за-знайти, не-реконати, на-діслати* та ін.

3) Приголосний між двома голосними належить до другого складу: *не-ре-зи-та-ти, не-ре-ни-са-ти, сто-ло-зи-ти* та ін.

4) Два однакові приголосні, що належать до різних складів, можна розділити: *зіл-ля, колос-ся, жит-тя, Ган-на, пан-на, від-дав* та ін.

5) Апостроф і знак м'якшення не відокремлюються від попередньої літери: *роз'-еднати, об'-еднати, низь-кий, віль-ний, бать-ко* та ін.

6) Одна літера не залишається і не переноситься: *на-ді|я, о|вес, о|ли-во, і|м'я, і|ме-ни* та ін.

7) Односкладові приростки (зокрема *най-*) у найвищому ступені прикметників і дієслів при переносі відокремлюються від кореня, хоч би корінь починався двома приголосними: *без-межний, роз-винути, до-кладати* (не: *док-ладати*), *по-множити* (не: *пом-ножити*), *при-йшов* (не: *прий-шов*), *най-кращий* (не: *найк-ращий*), *ви-сати* (не: *вис-сати*), *ви-лляти* (не: *вил-ляти*) та ін.

Увага. Складні приростки можуть розкладатися при переносі: *не-ре-вірити, ро-зі-брати, по-на-писувати* та ін.

8) В усіх інших випадках, які не підпадають під перелічені правила, можна переносити слова якзавгодно, зберігаючи лише цілість складів: *Дні-про, Дніп-ро, бать-ко, ба-тько* та ін.

2. КОЛИ НЕ МОЖНА РОЗДІЛЯТИ СЛІВ ДЛЯ ПЕРЕНОСУ

1) Не можна розривати односкладових слів: *день, ніз, гай, кість, гість, стіл, кінь, дім* та ін.

2) Не можна розривати сполучень **-ьо, -йо** (не можна відривати **ь** від попереднього приголосного та **й** — від наступного **о**, бо це один склад): *пе-ньок, трьох, зоти-рьох, мо-йо-го, ра-йон, бо-йо-вий* та ін.

3) Не можна розривати сполучень звуків: **ав, яв, ев, ев, ив, ів, ов, ув, юв, ай, яй, ий, ій, ой, уй, юй**: *прав-да, взяв-ши, пев-ний, Св-ген, див-ний, рів-ний, пов-ний, був-ши, юві-лей-ний, блй-ка, сйй-во, на-ший-ник, Олій-ник, бой-ко, буй-ний, плюй-мо* та ін.

4) Не можна розривати сполучень звуків **бл, вл, мл, пл, фл, кс, пс, сп, ст, ск**: *ку-бло, ди-влю-ся, ло-млю, си-плю, ре-флекс, Окса-на, Ма-ксим, псал-ми, ри-ска* та ін.

5) Не можна розривати наростків **-ськ-, -ств-**: *люд-ський, пан-ський, то-ва-ри-ство, брат-ство* та ін.

Увага. Наростки **-зьк-, -цьк-, -цтво** розриваються при переносі: *запорозь-кий* (і *запорізь-кий*), *козаць-кий, юнац-тво* та ін.

6) Не можна розривати африкат **дж, дз**, коли вони означають один звук: *хо-джу, гу-дзик, за-дзво-ни* та ін.

7) Розділяємо збіг цих літер, коли вони означають два звуки що збіглися в одному слові: *від-живати, під-земний* та ін.

8) Не можна переносити прізвища, залишаючи в попередньому рядку ініціали або інші скорочення: *Т. | Шев-генко, проф. В. | Антонович* та ін.

9) Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, що до них вони стосуються: *20 | см, 100 | га, 1969 | р.* та ін.

Увага. Коли назви мір подаються повністю, тоді їх можна переносити: *100 - гектарів, 1969 - рік* та ін.

10) Не можна розривати ініціальні сполучення: *УПА, УВАН, УВУ, НТШ* та ін.

ІХ. ПРАВОПИС ІНШОМОВНИХ СЛІВ

А. ГОЛОСНІ

1. ПРАВОПИС ЛІТЕР **і, и**

Іншомовне **і** в українській мові передаємо літерами **і**, або **и**.

1) Літеру **і** пишемо:

а) На початку слова: *історія, ідея, ідеал, імперія, інститут, Італія, інструкція, інтерес, інспекція, інженер* та ін.

б) В кінці невідмінюваних слів: *жюрі, попурі, таксі, візаві* та ін.

в) Після всіх приголосних перед голосними **і** перед **й** іншомовні **іа, іе, іи, іо** передаємо українськими **ія, іе, ію, іо**: *матеріальний, соціальний, копія, діалект, діамант, президія, Азія, євангелія (і євангеліе), спеціальний; клієнт, нітет, діста; тріумф, медіум, консиліум; біографія, біологія, радіо, соціологія, бібліотека* та ін.

г) Після приголосних (крім **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**) перед іншими приголосними: *білет, візита, кіно, кілометр, публіка, економіст, техніка, графічний, психічний, академічний, архів, хірург, архітектура* та ін.

Але в давніших запозиченнях, головню з грецької мови, пишемо **и**: *єпископ, архимандрит, митрополит, архисрей (і архирей), католик, євангелик, схизма, акафист, панахида* та ін.

г) У власних назвах після всіх приголосних: *Чикаго, Вашингтон, Тіроль, Сардинія, Едінбург, Сицилія, Бразилія, Мадрид, Пекін, Берлін, Цицерон, Віктор, Фрідріх, Шіллер, Цюріх, Капрі, Вінніпег, Ляйтціг, Британія, Скандинавія* та ін.

д) Після голосних пишемо *ї*, згідно з українською вимовою: *архаїзм, егоїзм, теїзм, альтруїзм, кокаїн* та ін.

Але після приростків на голосний пишемо *і*: *праїсторія, поінформувати, заінтригувати* та ін. А також в складних словах, де перша частина закінчується голосним: *староіндійський, новоірландський* та ін.

2) Літеру *и* пишемо:

а) Після т. зв. „дев'ятки” *д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р, у* не власних назвах: *директор, кредит, математика, фізика, університет, цифра, пасажир, шифр, машина, регістратив, авторитет, криза, дисципліна* та ін.

б) В давніше запозичених і зукраїнізованих власних і географічних назвах: *Америка, Африка, Коринт, Єгипет, Адріатика, Ливан, Палестина, Ватикан, Вавилон, Париж, Рига, Рим, Пилип, Кирило, Кипріяни, Никодим, Трохим, Давид* та ін.

2. ПРАВОПИС ЛІТЕР *е, є*

Залежно від походження іншомовна літера *е* передається в українській мові різними способами:

1) На початку слова *е* так і зберігається: *Європа, епізод, етика, екватор, естетика, ефект, ехо, енергія, етнографія, еміграція, економія, Еспанія, Еквадор, епіграф, електрика* та ін.

Увага. В давніше запозичених з грецької мови словах, що прийшли переважно через посередництво церкви, пишемо *є*: *Євген, Єгипет, євангелія, єпископ, єретик, єпархія* та ін.

2) Грецьке *η*, згідно з українською вимовою, передається літерою *и*: *псалтир, митрополит, Хима, Ярина (Грина), Микита, Митрофан, катехит, скипетр* та ін.

Увага. В словах, що прийшли пізніше з Заходу, грецьке *η* передаємо літерою *е*: *система, арифметика, амнесія, магнет, хемія, оркестра, Атени, метрополія* (в значенні округи) та ін. Але: *митрополія* (від: *митролит*).

3. ПРАВОПИС ІНШИХ ГОЛОСНИХ ЛІТЕР

1) Французьке **eu**, німецьке **ö** (**oe**), англійське **u** (перед **r**) передаємо літерою **e**: *Шенбрук, Гетс, Кернер, Кенігсберг, Бернс, меблі* та ін.

2) Німецьке **ü** (**ue**) і французьке **u** передаємо літерою **ю**: *бюджет, бюро, сюжет, дебют, резюме, меню, жюрі, Мюллер, Мюнхен, Брюссель* та ін.

4. ПРАВОПИС ДВОЗВУКІВ (ДИФТОНГІВ)

1) Німецьке **i** голландське **ei** в нових запозичених словах передаємо українським двозвуком **ай** (після **л** — **яй**): *Райн, Вайнберг, Швайцарія, Гайне, Ван Вайк, Ляйтціг, Кляйст* та ін.

2) Двозвуки **au**, **ou** (англ. **aw**) передаємо:

а) Двозвуками **ав**, **яв**, **ов** перед приголосним **i** в кінці слова: *авдієнція, аудиторія, автограф, Бравнінг, Павль, Бернард-Шов, Штраус, Фавст, Бізер-Стов, Вовверман* та ін.

б) Перед голосним зберігається **ау**: *Гебауер, Айзенгауер, Шопенгауер, Бауер* та ін.

3) Двозвук **eu** передаємо:

а) В словах грецького й латинського походження передаємо двозвуком **ев**: *неутральний, неврастенія, неврит, невралгія* та ін.

б) В німецьких словах передаємо двозвуком **ой**: *Нойбург, Вінер-Нойштадт* та ін.

1) Латинський двозвук **eo** передаємо двозвуком **ев**: *февдал, февдалізм, февдальний* та ін.

5) Двозвуки **ea**, **ua**, **oa**, **uu**, **uo**, **oe** передаємо без змін: *ідеал, дуалізм, коаліція, індивідуум, віртуоз, поет, дуєт* та ін. Але: *проект, маєстат, гієна*, бо вони двозвука не мали й первісно.

б) Французьке *oi* передаємо двозвуком *ya*: *експлуатація, Франсуа, Делякруа, Буальо*. Виняток: *амплуа*.

5. ПРАВОПИС НАРОСТКІВ І ЗАКІНЧЕНЬ

1) Французькі наростки *-eur-, -aire* в іменниках чол. роду передаємо сполученням *-er*: *гувернер, режисер, акціонер, монтер, репортер, лікер, вояжер, резонер, інженер* та ін.

2) Двозвуки *ea, ua* в кінці слів передаємо двозвуками *-ея, -уя*: *ідея, статуя, Генуя, Пісхея, епопея, алея* та ін.

6. ПРАВОПИС ВІДМІНЮВАНИХ І НЕВІДМІНЮВАНИХ ІМЕННИКІВ

1) Іншомовні іменники серед. роду на *-о* здебільшого відмінюються, а саме такі іменники: *авто, бюро, депо, кіно, пальто, піаніно* (також *фортепіано*) та ін.

2) Не відмінюються такі іменники: *брутто, порто, сольо, тріо, шосе, журі, какаду, попури* та ін.

Б. ПРИГОЛОСНІ

1. ПРАВОПИС І

Найбільше труднощів маємо з правописом *л* в словах іншомовного походження. Можна подати деякі правила, залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово та якого воно походження.

1) Нем'яке *л* пишемо без винятку в сполученні *ле*: *лекція, колега, делегат, електрика, лексикон, балет, проблема, дилема, колекція* та ін.

2) Майже в усіх словах грецького походження та в словах давніше запозичених з інших мов пишемо *ла, ло, лу, л*: *логіка, філософія, астрологія, біологія, Лондон, адмірал; бал* („відзначення”), *але: баль* („бенкет”);

ідеал, журнал, капітал, мінерал, оригінал, протокол, колонія, мелодія, епілог, каталог (не: катáлог), лунатизм, філантроп, пілот, формула, шарлатан, аналогія, Платон, Іларіон, Варлаам, Софокл та ін.

3) В англійських словах та іменах перед приголосними також пишемо тверде л: *Албiон, булдог, Чарлз, голкіпер (воротар), Мілтон, Вілсон, Чергіл, Рузвельт, Велз та ін.*, але перед голосними л пом'якшуємо: *Фльоріда*.

Увага. Пом'якшуємо на письмі л у слові: *Пенсільванія*.

4) В пізніших (переважно західноєвропейських) запозиченнях пишемо далеко частіше м'яке лл, льо, лю, ль: *залья, кляса, капеля, новеля, бляда, гіперболя, парла-мент, бльокада, клюб, сольо, фльоота, блюза, альгебра, бухгальтер, балькон, Ісландія, Мон-Блян, Альжир, Ля-Маниш, Льокарно, вестибюль, пістоль, парасоль, алько-голь та ін.*

Увага. Якщо іншомовне л подвоєне, його не пом'якшуємо: *галло, вілла, Вальгалла, Отелло, Піранделло та ін.*

2. ПРАВОПИС **h, g**

1) Іншомовне **h** завжди передаємо українським **г**: *герой, бухгальтер, гістерія, Голляндія, готель, Ганнібаль та ін.*

2) Звук **г** досить поширений в українській мові. Він зберігся здавна в багатьох словах: *ганок, гатунок, гава, газда, галаган, гвалт, гедзь, гедзкатися, гешефт, гирлига, дзига, дзиглик, гвинт, гніт, гонта (але козак: Гонта), грети, гринджоли, грис, ґрунт, гудзь, Гудз, гудзик, гуля та ін.*

3) В запозиченнях переважно із західноєвропейських мов **g** передаємо українським **г**: *аґент, алгебра, агітатор, агітатор, аграрний, агроном, багаж, бригада, вінеґрет, вульгарний, гараж, граната, гримаса, гума, деґрадація,*

делегат, диригент, емігрант, енергія, інтелігент, інтеграл, конгрес, легальний, легенда, ліга, лінгвістика, магістер, негативний, оригінал, плагіят, регулярний, сугестія.

4) Іншомовне **g** в іменах власних завжди передаємо літерою **г**: *Вашінгтон, Гвінея, Гренлядія, Гватемалія, Гібральтар, Чікаго, Гете, Гергардт, Гюго, Агнеса, Югославія, Грініз, Гріг, Гутенберг та ін.*

Увага. Виняток становлять деякі давно засвоєні географічні назви: *Англія, Норвегія, Галатія, Галилія, Греція, Єгипет, Португалія, Бельгія.*

5) В словах загальних, давно запозичених з інших мов, надто з грецької і латинської, пишемо **г**: *ангел, археологія, газ, газета, генерал, діаграма, грам, гігієна, глобус, гімназія, грамота, група, егоїзм, граматики, грамота, губернатор, дифтонг, догма, драматург, елегія, євангелія, ігумен, категорія, магія, магнет, організація, педагог, програма, трагедія, фігура (геом.), але фігурт (хрест, на роздоріжжі в Західній Україні).*

3. ПРАВОПИС **f (ph), θ, th**

1) Іншомовне **f (ph)** передається в українській мові літерою **ф** (а не: **хв**): *фабрика, факт, форма, шафа, фотографія, філософія, реферат, реформа, професор, фінанси, фізика та ін.* Зрідка **хв** зберігається як рівнозначна форма: *хвартух і фартух, хвіртка і фіртка, хвали і фали.*

2) Грецьке **θ (тета)** передаємо літерою **т**: *Атени, театр, теологія, теорія, патос, катедра, міт, ортографія, арифметика, логаритм, Пітагор, Методій, Теодосій, Теодор (і Федір), Атос (і Афон), Тома (і Хома) та ін.*

3) Англійське сполучення **th** в одних словах (з глухою вимовою) передаємо літерою **т** (не: **с**), в других (з дзвінкою вимовою) — літерою **д** (не: **з**): *Сміт, талер, театр, Теккерей, Гелсворті; де (the), дей (they), дер (there) та ін.*

4. ПРАВОПИС **s**

1) Іншомовне **s** між голосними **й** на початку слова в словах, запозичених з грецької мови, передаємо літерою **c**: *рапсодія, філософія, теософія, софіст, Софія, Амвросій, Діонісій* та ін.

2) В словах, що прийшли через Західню Європу, між голосними пишемо **з**: *база, фраза, фаза, фантазія, гіпотеза, бальзам, фізика* та ін.

3) Пишемо **c** (не: **з**) в словах: *версія, експансія, емульсія, інтенсивний, претенсія, університет* та ін.

5. ПРАВОПИС ГРЕЦЬКОГО **β**

1) В словах, давно запозичених з Візантії, головню в хресних іменах і в християнській термінології, пишемо в відповідно до грецького **β** (бета): *Варвара, Василь, Вавилон, Вифлеєм, варвар, символ, диявол, херувим* та ін.

2) В словах, що прийшли пізніше через школу **й** літературний вплив Заходу, пишемо **б**: *Біблія, бібліотека, алябастер, Арабія* та ін.

6. ПРАВОПИС АНГЛІЙСЬКОГО **w**

Англійське **w** перед голосними передаємо літерою **в**: *кїловат, Велз, Вілсон, Вайлд, Вітман, Вестмінстер, Вінгестер, Вайт, Вінніпег, Віскансін, Веллінгтон, Віндзор* та ін.

7. ПРАВОПИС ПОДВОЄНИХ ПРИГОЛОСНИХ

1) В іншомовних загальних словах, як правило, приголосні не подвоюються: *апарат, маса, комісія, професія, коментар, територія, програма, група, субота, каса, адреса, коректа, інтелігенція, колекція, асиміляція, асоціація, белетристика, апеляція* та ін.

2) У власних назвах подвоєння приголосних зберігається між двома голосними: *Геллада, Ганновер, Голландія, Мюллер, Шіллер, Ніцца, Мекка, Марокко, Ціммерман, Тассо, Руссо, Торрігеллі, Міттенвальд* та ін. В назві *Міссісіпі* подвоюється лише перший двозвук.

Увага. Подвоєні приголосні зберігаються також в усіх похідних словах: *ганноверський, голландський, марокканський* та ін. Але похідне слово від *Мекка* — *мекський, Ніцца* — *ніцький*.

3) Приголосні подвоюються у таких загальних словах: *брутто, нетто, лібретто, мотто, ванна, осанна, тонна, манна, вілла, галло, барокко, інтермецо, фортіссімо, мотто, стаккато*.

4) Не подвоюються приголосні, якщо вони стоять між голосним і приголосним: *Пітсбург, Пенсільванія* та ін.

8. ПРАВОПИС ДЕЯКИХ ГРУП У ЗАКІНЧЕННЯХ

1) В новозапозичених словах приголосні групи *-тр, -др* зберігаються: *барометр, діаметр, реєстр, центр, семестр*.

2) В давно запозичених словах (з новіших лат. *-ter*) пишемо *-тер, -дер*: *Олександр, міністер, циліндер, майстер, магістер* та ін. Виняток: *театр*.

9. ПРАВОПИС ЗНАКУ М'ЯКШЕННЯ І АПОСТРОФА

1) Після *н, д, т, л, з, с, ц* перед йотованими голосними *я, є, ю, ї, йо* пишемо знак м'якшення: *мільйон, мільярд, бульйон, навільйон, адьютант, Мольєр, кон'юнктура, Лявуазьє, Ньютон, Жасьє, Тардьє* та ін.

2) Після приголосних *б, п, в, м, ф, г, ґ, х, ж, ч, ш, р* перед йотованими *я, є, ю, ї* пишемо апостроф: *суб'єкт, об'єкт, Кюв'є, Барб'є, П'ємонт, Руж'є, кар'єра* та ін.

3) Апостроф пишемо і в деяких власних іменах після початкової частки: *д'Алямбер, д'Аннуціо, О'Коннор, д'Акоста* та ін.

Х. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ ІМЕН

1. ПРАВОПИС ХРЕСНИХ ІМЕН

Українські християнські імена, переважно грецького походження, пройшли довгий період свого життя і зазнали помітного впливу народної фонетики. Тепер вони не сприймаються вже як слова іншомовні, а вживаються на письмі за окремими правилами.

Ці імена вживаються в трьох стилістичних формах: *церковній, літературно-документній і народно-побутовій*. Іноді те саме ім'я може мати всі три форми однакові. Напр.: *Андрій, Віра, Давид, Харитина* та ін. Іноді ж бувають однакові лише церковна і літературно-документна форми. Напр.: *Костянтин, Любов, Миколай, Олексій* та ін. А іноді бувають однакові літературно-документна і народно-побутова форми. Напр.: *Кость, Олекса, Ярина*, та ін.

Увага. Нарешті, одно ім'я може мати всі три стилістичні форми. Напр.: *Данійл, Данило, Данько; Дарія, Дарка, Одарка*.

Всі ці форми в церковній і літературній практиці треба розрізняти. Не можна, напр., в церковній практиці вживати форм: *Василь, Михайло, Данило, Гаврило, Одарка* та ін., а лише: *Василій, Михайл, Данійл, Гаврійл, Дарія* тощо. Можуть бути окремі винятки, як, напр., митрополит *Василь Липківський, гетьман Юрко Хмельницький*, тобто імена, що вже увійшли в історію.

Подамо головні правила правопису хресних імен.

1) Літеру і пишемо в таких випадках:

а) На початку слова перед приголосними: *Ігнатій, Ігор, Іларіон, Ілля, Інокентій, Іполит, Ірина, Ісидор* та ін.

Увага 1. В літературно-документній і народно-побуто-

вій формах це і часто зникає: *Гнат, Ларивон, Полит, Сидір* та ін. Зрідка і змінюється на *о, я*: *Орина, Оришка, Ярина* (з *Ірина*).

Увага 2. В церковних формах і перед голосним може переходити в *й*: *Йоан, Йосиф* (народно-побутова форма *Йосип*, а не *Осип*), *Йов, Йона* та ін. Але завжди тільки: *Юда*.

б) Сполучення *іа* переважно в кінці слів передаємо сполученням *ія*: *Валеріян, Марія, Пелагія, Пульхерія, Софія* та ін.

в) Перед *й*: *Андрій, Василій, Григорій, Методій, Теодосій, Лаврентій, Проконій, Тимофій, Олексій* та ін.

Увага. В літературно-документній та народно-побутовій формах і в кінці слова часто зникає або замінюється на інше закінчення: *Василь, Григир, Лаврін, Лавро, Прокін, Тиміш, Олекса* та ін.

г) На місці колишнього *ѣ*: *Віра, Гліб, Надія* та ін.

г) В середині слів у літературно-документній та народно-побутовій формах відбуваються зміни, згідно з чергуванням *о, е* з *і*: *Антін* (Антон), *Прокін* (Прокопа), *Сидір* (Сидора), *Яків* (Якова), *Вівдя* (Євдокія), *Хієря* (Февронія), *Григир* (Григора) та ін.

д) В окремих іменах, як: *Лідія, Ніна, Зінаїда, Зіновій*.

Увага. В народно-побутових формах відбуваються зміни: *Чіпка* (*Никифір, Низипір*) та ін.

е) Після голосних пишемо *ї*: *Аглаїда, Зінаїда, Гавриїл, Даниїл, Михайл* та ін.

Увага. В народно-побутовій формі *ї* може трапитися і на початку слова в складі *їв* (з *єв*): *Ієга* (Євгенія) та ін.

2) Літеру *и* пишемо в багатьох інших випадках: *Давид, Вадим, Володимир, Євдоким, Кипріян, Кирило, Микита, Ангеліна, Василина, Галина, Єлисавета, Єлисей, Килина, Климент, Пилип, Филімон, Демид, Денис, Діонісій, Каленик, Никанор, Степанида, Харитина, Горпина, Христіна, Спиридон, Максим, Сильвестр, Симеон* (Си-

мон), *Костянтин, Порфирій, Серафима, Архип, Трохим, Юхим, Леонид* (і *Леонід*) та ін.

3) Літери *е, є* пишемо:

а) На початку слова, як правило, — *е*: *Євген, Євстрат, Євдоким, Євдокія, Євтихій, Євсевій, Євфросинія, Євфимія, Єрмолай* та ін.

Увага. В літературно-документній та народно-побутовій формах початкове *є* (*єв*) іноді зникає: *Катерина, Лисавета, Докія; Фросина, Пріська (Євфросинія); Хима (Євфимія)*. Іноді *є* змінюється на *я, ю*: *Явдоким, Явдоха, Явтух (Євтихій), Ярмолай, Юхим, Остап (Євстафій), Охрім (Єфрем)* та ін.

б) В середині слова після приголосних пишемо *є*; в кінці слова — *ей*: *Теокрист, Тадей* та ін.

4) Звук *л* в українських хресних іменах звичайно буває нем'який: *Іларіон, Клавдія, Лаврентій, Валентин, Каленик, Леонтій, Євлогій, Соломія, Лука, Лукія, Гавриїл, Михайл* та ін.

Увага. Лише небагато імен пишуться з м'яким *л*: *Аскольд, Омелько, Ілля, Любов, Людмила* та ін.

5) В українських хресних іменах завжди пишеться *г* (не: *ґ*): *Гавриїл, Ганна, Галина, Герасим, Гликерія, Гліб, Горпина, Пелагія* та ін.

6) Грецьке *θ* в церковній формі передається літерами *ф* і *т*: *Агафія, Марфа, Методій, Тимофій* (і *Тимотей*), *Теодор, Теодосій, Тома* та ін.

Увага. В літературно-документній та народно-побутовій формах грецьке *θ* звичайно передається літерами *т, х, хт, в, хв, п, ш*: *Агата (Агафія), Марта (Марфа), Тадей (Фадей), Тодор* (і *Федір*), *Хима (Євфимія), Хома, Юхим, Гапон (Агафон), Гапка (Агафія), Дорош (Дорофей), Тиміш (Тимофій)* та ін.

7) Грецьке *φ* передається літерою *ф*: *Митрофан, Филип, Фока, Фотій* та ін.

Увага. В літературно-документній та народно-побуто-

вій формах грецьке **φ** передається літерами **п, х**: *Йосип (Йосиф), Нигинір (Никифір), Остап (Свстафій), Пилип (Филип), Степан (Стефан), Трохим (Трофим), Хівря (Февронія)* та ін.

8) Грецьке **β** передається літерою **в**: *Амеросій, Варвара, Вартоломей, Василь, Євсевій, Єлисавета, Севастіян* та ін.

Увага. В літературно-документній та народно-побутовій формах зрідка грецьке **β** передається літерою **б**: *Абакум, Абрам, Амбрось* та ін.

9) Грецьке **σ** передається літерою **с**: *Василь, Діонисій, Ісаак, Ісидор, Созонт, Софія, Софроній* та ін. Але також і літерою **з**: *Кузьма, Захарій, Зіновій, Зоя, Лазар, Назар, Хризант* та ін.

10) Двозвук **αυ** передається двозвуком **ав**: *Авксентій, Лаврентій, Павло* та ін.

11) Двозвук **ευ** передається двозвуком **єв (єв)**: *Євген, Пчараскеса, Февронія* та ін.

12) Склад **-ου** в кінці слова у формі церковній не змінюється: *Ісидор, Теодор, Нестор, Никанор, Никифор* та ін.

Увага. В формах літературно-документній та народно-побутовій **ο** змінюється на **і**: *Нестір, Нигинір, Сидір, Тихін, Федір* та ін.

13) Початкове **α** змінюється на **ο**: *Олександр, Олексій, Онисія* та ін. Особливо в літературно-документній та народно-побутовій формах: *Оксентій, Овдій, Оверко, Оврім, Олекса, Омелько, Опанас* та ін.

Увага. В деяких народних формах **α** зовсім зникає: *Гафія, Ганка, Горпинч, Килина, Лесь, Лесько, Настя* та ін. **Α** в деяких — на початку з'являється **ο**: *Одарка, Оксана* та ін.

14) Початкове **η** у складі **ηι** змінюється на **м**: *Микита, Микола, Мирон* та ін.

15) В народно-побутовій формі з'являється іноді в се-

редині слова між двома голосними перед **о** звук **в**: *Ларивон* (Іларіон), *Левонтій*, *Радивон* та ін.

Так само й на початку слова перед **е**: *Веремій* (Єремій), *Вієдя* (Євдокія) та ін.

16) Приголосні, як правило, в українських християнських іменах не подвоюються: *Генадій*, *Іполит*, *Сава*, *Филип* (Пилип) та ін.

Увага. Лише в окремих словах зберігається подвоєння: *Алла*, *Анна* (і *Ганна*), *Інна* та ін.

17) Не можна англізувати українських хресних імен, а зберігати лише їх українську форму: *Іван* (не: *Джан*), *Євген* (не: *Юджін*), *Андрій* (не: *Ендрю*), *Михайло* (не: *Майкл*), *Василь* (не: *Бейзіл*), *Микола* (не: *Ніколас*) та ін. *

2. ПРАВОПИС ПРІЗВИЩ

1) Українські прізвища на письмі підлягають загальним нормам правопису українських слів. Ми тільки вкажемо на правопис деяких жіночих прізвищ, а саме:

а) Коли чоловіче прізвище закінчується на **-ів**, **-їв** (*Петрів*, *Ковалів*, *Степанів*, *Гордійів*), то відповідне жіноче прізвище буде з наростками **-ова**, **-єва**, **-єва**: *Петрова*, *Ковалева*, *Степанова*, *Гордієва* та ін.

б) Коли чоловічі прізвища закінчуються на приголосний і на **-о**, **-й**, то відповідні жіночі прізвища зберігаються без зміни і не відмінюються: *Ніна Петренко*, з *Ніною Петренко*; *Галина Чуб*, з *Галиною Чуб*; *Ганна Шугай*, з *Ганною Шугай* та ін.

в) Коли чоловічі прізвища закінчуються на **-ин**, то жіночі закінчуються на **-ина**: *Семгишинч*, *Климишина*.

2) Інші слов'янські прізвища пишемо за такими правилами:

* В деяких англомовних виданнях українські імена передані неправильно: *Джан Франко*, *Юджін Коновалець*, *Ендрю Мельник*, *Майкл Грушевський*, *Бейзіл Стефаник*, *Ніколас Гоголь*, тощо.

а) М'якшення приголосних перед *е* в російських, білоруських і польських прізвищах передаємо українським *е*, згідно з їх вимовою в тих мовах, надто коли в даному корені українська мова має *і*, а не *е*: *Белінський, Белий, Бедний, Белоусов, Пешков, Репін, Лесков, Залеський, Ленартовіч* та ін.

Увага. Коли відповідний корінь існує в українській мові та вимовляється з *е*, то пишемо *е*: *Державін, Петров, Плетньов, Александров, Дорошевський* та ін.

б) Російське *и*; білоруське, польське, чеське та словацьке *і* передаємо українським *і*: *Сусанін, Міцкевіч, Гавлік, Травнігек* та ін.

Увага. Болгарське, македонське, сербське *и* та хорватське *й* словінське *і* передаємо українським *и*: *Христов, Велизков, Милетич, Радич* та ін.

в) В російських прізвищах після *ж, ч, ш, щ, ц* перед приголосними пишемо *и*: *Шишков, Живков, Чизиков, Ширшов, Гаршин, Козин, Спіцин, Роцин, Пуцин, Жилін, Кожин, Щигров* та ін.

г) Пишемо *и* в російських прізвищах, утворених від імен, спільних для української і російської мов: *Борисов, Васильєв, Сидоров, Григор'єв* (але: *Ніколаєв, Філіпов* та ін., бо ці імена мають російську форму, відмінну від української).

г) Пишемо *и* також у прізвищах, утворених від спільних з українською мовою коренів (разом з наростками): *Тихомиров, Смирнов, Одинцов, Новиков, Пивоваров, Кисельєв* та ін.

д) Російське, болгарське, сербське *г* та польське, словінське, хорватське *г* передаємо українським *г*: *Грибодов, Гонгаров, Грушецький, Ягіч, Тургенєв* та ін.

е) Білоруське *г*, чеське і словацьке *h* передаємо українським *г*: *Багдановіч, Гавлік, Гуєр, Ян Гус* та ін.

є) Російські прізвища на *-ский, -цкий*, білоруські — на *-скі, -цкі*, польські — на *-ski, -cki*, чеські — на *-ský*

передаємо українськими на **-ський, -цький**: *Жуковський, Карський, Городецький, Лер-Сплавінський, Малецький, Жеромський* та ін.

Увага. Російське прізвище на **-скої, -цкої** залишається незмінним: *Луговскої, Донскої, Трубецької* та ін.

ж) Російські прикметникові прізвища на **-ьий, -ий** передаємо українськими на **-ий, -ій**, прикметникові білоруські прізвища на **-ы, польські й чеські** — на **-у** передаємо українським **-и**: *Покорний, Бєлий, Країній* та ін; *Бяли* (пол.), *Біли* (чеськ.) та ін.

з) Російське закінчення **-ой** залишається без зміни: *Толстой (Толстого)*.

и) Російські прізвища на **-ич, -ин**, білоруські — на **-іч, польські** — на **-icz**, чеські — на **-ік**, сербські й хорватські — на **-іє** передаємо українськими на **-іч, -ік, -ік**: *Бабіг, Засуліг, Караджіг, Ягіг, Істрін, Пушкін, Павлік, Славік* та ін.

і) Російські й білоруські прізвища на **-ович, -евич, -евич**, польські — на **-owicz, -ewicz** передаємо українськими **-ович, -евич, -евич, -евич**: *Максимович, Серафимович, Спасович, Ліневич, Марцінкевіч, Міцкевіч, Сенкевіч* та ін.

ї) Наросток **-ек** пишемо в словах: *Гавлігек, Ірегек, Локетек (Гавлігка, Ірегка, Локетка)*.

й) Закінчення російських і білоруських прізвищ на **-ов (-ёв, -ьов), -ев, -ев** передаємо українськими на **-ов (-ьов, -йов), -ев, -ев**: *Крилов, Ломоносов, Чернишов, Плетньов, Воробйов, Козкарьов, Аракгєєв, Соловійов, Солнцев, Тютгєв, Тургєєв* та ін.

к) Знак м'якшення (**ь**) у російських і білоруських прізвищах пишемо після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н** перед приголосними і йотованими голосними **я, є, ю, ї**: *Дьяконов, Третьяков, Ульянов, Анан'їн; Вольнов, Коньков, Корольков* та ін.

л) Апострофа після губних та **р** перед йотованими

я, є, ю, ї в російських, білоруських і польських прізвищах не пишемо: *Вяземський, Помяловський, Лубянець, Румянець, Пясцький, Бядуля, Бяли, Рюмін* та ін.

Увага. Тільки в окремих прізвищах після задньопіднебінного *к* і *р*, що не зливаються з наступними йотованими, апостроф пишемо: *Лук'янов, Юр'єв, Захар'їн* та ін.

3) В іншомовних прізвищах, запозичених недавно, після всіх приголосних пишемо *і*: *Дільман, Грімм, Шіллер, Жід* та ін. *Див. розділ IX.*

3. ПРАВОПИС ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗОВ

1) Українські географічні назви пишемо за такими правилами:

а) У назвах міст вживаємо тільки наростків *-ів (-їв)*, а не *-ов*: *Київ, Харків, Львів, Миколаїв, Чернігів* та ін. У відкритих складах *-ов, -єв (-єв)*: *Киева, Харкова, Львова, Миколаєва, Чернігова* та ін.

б) У назвах слобід, сіл, хуторів, залізничних станцій тощо пишемо *-івка (-ївка)*: *Карлівка, Москалівка, Шепетівка, Калшівка, Кахівка, Андріївка, Соказівка, Петрівка* та ін.

в) Назви міст на *-піль* пишемо: *Мелітопіль (Мелітополя), Тернопіль (Тернополя)* та ін.

г) Назви міст з наростками *-ськ-, -цьк-* пишемо: *Старобільське, Луцьке, Дніпропетрівське* та ін.

г) Деякі українські географічні назви треба писати в їх народно-історичній формі: *Берестя* (а не: *Брест-Литовський*), *Ромни* (а не: *Ромни*), *Гадяге* (а не: *Гадяг*), *Прилука* (а не: *Прилуки*).

2) Слов'янські географічні назви, подібно до слов'янських прізвищ, зберігають переважно свою вимову.

а) Так пишемо: *Саратов, Калуга, Београд* (або: *Білгород*, але не: *Белград*), *Дубровнік, Прага, Братіслава* та ін.

б) Російські та білоруські назви на *-ск, -цьк* переда-

емо українськими — на -ськ, -цьк: *Курськ, Томськ, Челябинськ, Вітебськ, Менськ, Тройцьк, Смоленськ, Полоцьк* та ін.

в) Російські та білоруські назви на -ов, -ев (-ев), як і в прізвищах, зберігаємо: *Тамбов, Саратов, Юр'єв, Сміхов* та ін.

Увага 1. Але місто на Україні зберігає історичну назву: *Юрійв*.

Увага 2. Польські назви на -ow передаємо українськими — на -ів: *Краків, Тарнів, Пйотрків* та ін.

г) Російські географічні назви на м'які губні та р пишемо з ь: *Обь, Пермь, Горький* (місто), *Кемь* та ін.

3) Неслов'янські географічні назви вимовляємо по змозі так, як вони звучать в даній мові й пишемо їх відповідно до цього:

а) Наприклад: *Нью-Йорк**), *Ньюарк, Нюрнберг, Мюнхен, Геттінген, Норвегія, Чикаго* (не: *Шікаго*), *Баффало, Чіле, Торонто* та ін.

Увага. Виняток становлять деякі неслов'янські географічні назви, що мають в українській мові іншу форму і вимову: *Париж* (зам. *Парі*), *Естонія* (зам. *Есті*), *Фінляндія* (зам. *Суомі*), *Ніагара* (зам. *Наягра*), *Німеггана* (зам. *Дойгганд*).

б) На початку слів з м'яким л перед голосним це пом'якшене л зберігаємо: *Льєж, Льозанна, Льомбардія, Льокарно, Льотрінгія* та ін.

4. ПРАВОПИС ВІДМІНЮВАНИХ І НЕВІДМІНЮВАНИХ ВЛАСНИХ ІМЕН ТА ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗОВ

1) Деякі іншомовні прізвища і географічні назви відмінюються за українським зразком відмін:

а) Прізвища і географічні назви, що в називному

*) Знак м'якшення пишемо згідно з традицією, а розділку — для збереження правописної цілості географічної назви.

відмінку закінчуються на приголосний, відмінюються, як українські іменники твердої і м'якої групи (*брат, учитель, край*): *Гомер — Гомера — Гомерові, Берлін — Берліну — Берлінові, Нью-Йорк — Нью-Йорку — Нью-Йоркові* та ін.

б) Слов'янські прізвища на *-и, -ой, -ий* відмінюються, як українські прикметники: *Бяли — Бялого — Бялому, Толстой — Толстого (не: Толстой) — Толстому* та ін.

в) Географічні назви, що складаються з іменника та прикметника, відмінюються в обох частинах: *Кам'янець-Подільський — Кам'яця-Подільського — в Кам'яці-Подільському, Могилів-Подільський — Могилева-Подільського — в Могилеві-Подільському* та ін.

г) Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника, відмінюються в обох частинах: *Кривий Ріг — Кривого Рогу — в Кривому Розі, Великі Луки — Великих Лук — у Великих Луках, Мінеральні Води — Мінеральних Вод — на Мінеральні Води* та ін.

г) Географічні назви, що складаються з двох іменників, відмінюються лише в другій частині: *Орехово-Зуєво — Орехово-Зуєва — в Орехово-Зуєві* та ін.

2) Не відмінюються іншомовні прізвища і географічні назви, а саме:

а) На *-е, -є*: *Гете, Па-де-Кале* (протока), *Беранже, Данте, Карпентье, Лявуазье* та ін.

б) На *-і, -ї*: *Верді, Масканьї, Муліні, Стенлі, Макіявеллі, Россіні, Шеллі, Капрі* та ін.

в) На *-у, -ю*: *Анжу, Баку, Бельв'ю* та ін.

г) На *-о, -я, -уа*: *Бордо, Льокарно, Марокко, Мехіко* (але: *Мексіка — в Мексіці*)*, *По, Бенуа, Золя* та ін.

г) Жіночі прізвища: *дім пані Шмідт, праця Ірмгарди Шульц* та ін.

* У словнику Гр. Голоскевича подано форму *Мексіка*, але з зазначенням, що треба *Мехіко*, згідно із звучанням в еспанській мові. Українській мові притаманніша форма *Мексіка*.

5. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗОВ

Складні географічні назви пишемо окремо, разом і з розділкою.

1) Окремо пишемо:

а) Географічні назви, складені з прикметника та іменника: *Кривий Ріг, Біла Церква, Нова Ушиця, Західня Європа, Верхня Сілезія* та ін.

б) Географічні назви, складені з прикметника та іменника-терміна: *Чорне море, Фінська затока, Кавказький хребет, Скандінавський півострів* та ін.

в) Географічні назви, складені з двох іменників, розділених прийменником: *Ростов над Доном, Франкфурт над Майном* та ін.

2) Разом пишемо:

а) Географічні назви-іменники, як окреме поняття, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком: *Староколятинів, Верхньодніпрівське, Новосибірськ* та ін.

б) Прикметникові форми, утворені від прикметника та іменника типу: *білоцерківський, новоушицький, чорноморський, західноєвропейський* та ін.

3) З розділкою пишемо:

а) Географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука і з сполучним звуком) або іменника і прикметника: *Озово-Чорномор'я, Кам'янець-Подільський, Могилів-Подільський, Рава-Руська, Чехо-Словакчина* та ін.

б) Складні іншомовні географічні назви та прикметники, утворені від них: *Аддіс-Абеба, Буенос-Айрес, Нью-Йорк, Алма-Ата; аддіс-абєбський, буенос-айрєський, нью-йоркський, алма-атинський* та ін.

в) Іншомовні географічні назви, що складаються з іменників, з'єднаних між собою іншомовними прийменниками чи сполучниками або мають при собі частку: *Ріо-де-Жанейро, Булонь-сюр-Мер* та ін.

ХІ. ПРАВОПИС РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ

1. КРАПКА [.]

Крапку ставимо в таких випадках:

1) В кінці розповідного речення: *Сонце заходить* (Шевченко). *Збирали пізні грезки* (Коцюбинський). *На сірій скелі мак цвіте* (Олесь).

2) Крапкою відділяємо називні речення, що становлять одно слово: *Світало. На блідному небі ясно горіла зірниця* (Коцюбинський).

3) В кінці зв'язаних між собою частин розповідного речення: *В кошарі тихо. Ані один голос не перериває тиші. Всі мовчки працюють* (Франко).

4) Як знак недокінченості слова після приголосних: *і т. ін., та ін., напр., і т. д., 1976 р.*

Крапки не ставимо:

1) В абрєвіатурах (скороченнях) між складовими частинами: *НТШ* (не: *Н.Т.Ш.*), *УВАН, УККА, КУК, УВУ, УТГІ, УПА, УГА, США* та ін.

2) В скорочених назвах метричних мір: *см* (сантиметр), *мм* (міліметр), *т* (тонна), *га* (гектар) та ін.

2. ЗНАК ПИТАННЯ [?]

Знак питання ставимо:

1) Після питального речення і слів, що містять в собі питання: *Мамо! А де тепер сонце?* (Коцюбинський). *Як? Що? Чому?*

2) Знак питання ставимо в кінці після підрядного речення з непрямым питанням, коли головне речення теж питальне: *Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був?* (Яновський).

Увага. Коли головне речення не питальне, тоді після підрядного речення з непрямым питанням знак питання не ставиться: *Скажи мені, що я маю робити. Я не знаю, коли повернусь додому.*

3. ЗНАК ОКЛИКУ [!]

Знак оклику ставимо:

1) В кінці окличного речення: *Гетьте, думи, ви хмари осінні!* (Леся Українка).

2) Після звертань, що вимовляються з окличною інтонацією: *Україно! Ти в славній борні не одна!* (Рильський).

3) Після вигуків, а також після слів „так” і „ні”, коли вони стоять на початку речення і вимовляються виразно з окличною інтонацією: *Ай! Як тут гарно!* (Коцюбинський). *Так! Хто не зріс між вами, не розуміє вас* (Леся Українка). *Ні! Не добре зробив батько...* (Панас Мирний).

4) Складна інтонація оклику-питання передається на письмі знаками *?!* або *!?:* *Це ти, мій зарівнижку?!* (Леся Українка). *Де ж той світ!? І де та правда!?* (Шевченко).

4. КОМА [.]

Кому ставимо в таких випадках:

1) Між однорядними членами речення, не з'єднаними сполучниками: *Скрізь було гути шум, гук, гамір, свист* (Нечуй-Левицький). *Батько заспокоювався, м'якнув, цілував сина* (Кобилянська).

Увага. Між неоднорядними членами кома не ставиться: *Чорна пухка земля дихала вогкістю* (Коцюбинський).

2) Коли друге й дальші означення підсилюють, уточнюють або пояснюють перше: *Високо серед неба стояв ясний, блискугий, повний місяць* (Нечуй-Левицький).

3) Між однорядними членами, з'єднаними двома або

більше однаковими сполучниками і-і, та-та, ні-ні, ані-ані, то-то, чи-чи, або-або: *А тим часом місяць пливе оглядять і небо, і зорі, і землю, і море* (Шевченко). *А в пезері ані золота, ані срібла, ані каміння дорогого* (Марко Вовчок).

Увага 1. Коли сполучники і, й, та (= і), або, чи не повторюються, коми перед ними ніколи не ставимо: *Андрійко вигребе хробазка або метелика вловить* (Марко Вовчок).

Увага 2. Коли ж або має значення пояснювального слова „тобто”, тоді кому ставимо: *Лелеки, або горногузи, прилітають до нас навесну з тівдня* (Автор). *Глитай, або павук* (Кропивницький).

4) Між однорядними членами речення перед а, але, та (з протиставним значенням) кома ставиться: *Теге вода в синє море, та не витікає* (Шевченко).

5) Кому ставимо перед словами як, як от, а саме, що стоять в реченні з однорядними членами після узагальнювальних слів: *В зоологічному саду є багато звірів, а саме: левів, ведмедів, тигрів, вовків.*

6) Комами виділяємо кличні слова: *В Україну ідїть, діти, в нашу Україну* (Шевченко). *Сядьте, мамо, і поговоримо.*

7) Комою відділяємо вигук, якщо він вимовляється з окличною інтонацією меншою силою, ніж наступні слова в реченні: *О, не забуду я тих днів!* (Леся Українка). *Гей, на коні всі у путь!* (Тичина).

Увага. Але о (ой) комою не відділяється, коли воно зв'язане у вимові з словом у кличному відмінку: *О люди! люди небораки!* (Шевченко). *Ой зозуле, зозуленько, нащо ти кувала* (Шевченко).

8) Комою відділяємо слівця так (еге, гаразд), ні: *Ні, я зогу крізь сльози сміятись* (Леся Українка). *Еге, десь Гасфійка забарилась на музиках* (Коцюбинський).

9) Комами відділяємо вставні слова і речення, як: *баг, безперечно, без сумніву, видно, власне, головно, та-*

ким гином, до режі, за словами (когось), здається, зна-
жить, зрозуміло, кажуть, мабуть, між іншим, мовляв, мо-
же, можливо, навпаки, на жаль, на мій погляд, на нашу
думку, наприклад, нема сумніву, отже, очевидно, певна
різ, по-моєму, поперше, подруге, правда, проте, сказати б.
справді та ін.

Напр.: *А Україна, знай, горить* (Шевченко). *Оге-
видно, вона збилася з дороги* (Коцюбинський). *Цокотуха
така, а, проте, розумна* (Марко Вовчок). *Ти, мабуть,
у світі нічого не боїшся* (Марко Вовчок).

10) Комою відділяємо порівняльні звороти, що по-
чинаються словами як, мов, наче, неначе, ніби, ніж та ін.
Напр.: *Маленькі огі блищали, як жар* (Нечуй-Левиць-
кий). *Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий, так
наші молоти гриміли раз-у-раз* (Франко). *Кожне слово,
наге зірток у стіну* (Панас Мирний).

Увага 1. Але коми не ставимо в зв'язаних з присудком
зворотах, приєднаних до нього з допомогою сполучни-
ка як: *Ми говоримо про Шевченка як поета. Його мо-
вганку ми прийняли як відмову.*

Увага 2. Так само не ставимо коми у суцільних висло-
вах: *Працював не більше як годину. Перш ніж позати
навчання, я купив книжку.*

11) Комами виділяємо звороти, що починаються сло-
вами крім, опріч, за винятком, замість, зокрема та ін.:
*На подевір'ї, замість похилої хатки, стояв великий буди-
нок. Всі спали, крім старого діда, що сидів біля вікна.*

12) Комами виділяємо поширені відокремлені при-
кладки: *Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискозив з ни-
зенької хати* (Коцюбинський).

Прикладку, висловлену одним іменником, також ви-
діляємо комою, якщо вона стоїть після власного імени
або після займенника: *В хату ввійшов Петро, старшина.
(Автор). Нас, дівчат, гантувати посадила* (М. Вовчок).

Увага. Прикладки із сполучником як виділяємо ко-

мами тільки тоді, коли вони мають відтінок причиновости: *Сосна, як дерево смолисте, нелегко гние. Але: Шевченко як поет відіграв велику ролу в історії літератури.* Тут немає причиновости.

13) Комами виділяємо відокремлені означення та дієприкметникові звороти: *Ясне сонце, тепле і приязне, ще не встигло наложити палючих слідів на землю* (Панас Мирний). *І ще довго Гортина гула дитягий плаз, жалкий та болісний* (Марко Вовчок). *З гори було видно широку долину, обставлену горами, вкритими лісом* (Нечуй-Левицький).

14) Комами виділяємо відокремлені обставини часу, місця та ін.: *Там, над Россю, стоїть висока скеля* (Нечуй-Левицький). *Одного везора, вже насмерку, подумав я про озеро* (Марко Вовчок). *А здалека, від Борислава, доносили вітер глухі окрики та співу* (Франко).

15) Комами виділяємо дієприслівникові звороти: *Маруся, вийшовши з кімнати, засоромилась* (Квітка-Основ'яненко). *Погали люди серпи гострити, готуючись до жнив* (Коцюбинський). *Повезерявши, полягали спати* (Панас Мирний). *Пливе степ, наставивши вітрила* (Яновський).

Увага. Якщо дієприслівник має значення прислівника, то коми не ставимо: *Співають ідуги дівгата* (Шевченко). *Він сидячи спить. Я зробив це нехотяги.*

16) Кому ставимо в складносурядних безсполучникових реченнях: *Кригать сови, спить діврова, зіроньки сіяють* (Шевченко). *Співала колосом нива, співали жайворонки над нею, лунали співу на сінокосах* (Коцюбинський).

17) Кому ставимо в складносурядних сполучникових реченнях, а саме: перед *і, та, але, а, та й, ні-ні, ані-ані, або-або, чи-чи, то-то, проте*: *Груша висохла, і дві сім'ї помирились* (Нечуй-Левицький). *Ні зір не було видно, ні місяць не світив.*

Увага. Якщо в складносурядному реченні із сполучниками і, та (= і) є спільний другорядний член або спільне головне речення, то коми не ставимо: *Він розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх ріка рибна* (Марко Вовчок). *Зліва кінгались жита і погинались луки.*

18) Комою відокремлюємо в складнопідрядному реченні підрядні речення, уведені сполучниками та сполучними словами: *що, щоб, тому, як, коли, поки, якби, якщо, чи, де, куди, хто, котрий та ін.* Напр.: *Що посіяв, те й пожни* (Глібів). *Вона скрізь ходить, куди й ми ходимо* (Леся Українка). *Ось гутно, як дме вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбогками* (Коцюбинський). *Довбиш жив на самому кінці села, там, де глибокий яр виходив у ліс вузьким клином* (Нечуй-Левицький). *Коли баркас наблизився, Мемет покинув кав'ярню і подався на берег* (Коцюбинський).

Увага. При складних сполучниках і сполучних словах тому що, через те що, для того щоб, з тим щоб, після того як, внаслідок того що, замість того щоб, так що ставимо кому тільки один раз: або перед усім словосполученням, або перед сполучниками *що, щоб, як* — залежно від інтонації: *Надворі стало темно гезез те, що небо заволокло хмарою. Надворі стало темно, гезез те що небо заволокло хмарою.*

5. КРАПКА З КОМОЮ [;]

Крапку з комою (середник) ставимо в таких випадках:

1) Між поширеними однорядними членами речення: *Правда . . . всі долини покрила травою зеленою, завітгала квітгогками запашними; всі гори заслала лісами темними, борами непрохідними; по деяких тільки місцях покидала лисинки гострі, щоб на них рано й пізно вилітати, землю оглядати* (Панас Мирний).

2) Між реченнями, що входять до складу безпо-

лучникового складносурядного речення, коли вони поширені або в середині їх уже є розділові знаки: *Закурилася земля, задиміла; пішов дощ, дрібний та тихий, мов крізь сито; стрепенулися темні ліси і, розправляюги, підставляли своє загоріле листя під дрібні дощові краплі; зраділа зелена трава і підняла свої гострі листогки вгору* (Панас Мирний).

3) Між групами речень, якщо треба вказати межі між ними на відміну від меж між окремими реченнями: *Пани не знали, що з землею робити, як і кому її збути; маєтки пустіли, нищилися; висогенні палаци по селах стояли з розбитими вікнами, забитими дверима, дірзавою покрівлею і дожидалися, коли їх негода повалить* (Панас Мирний).

4) Між поширеними однорядними підрядними реченнями, не з'єднаними сполучниками, коли в середині їх уже є розділові знаки: *Доводилося вам їздити пізньої весни ти раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим огам виміряти їх і вздовж, і вшир, і впоперек; де самі тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське...; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, безодньо-глибоке шатро...?* (Панас Мирний).

6. ДВОКРАПКА [:]

Двокрапку ставимо в таких випадках:

1) Перед переліком однорядних слів: *У густій мряці все пропадало: небо, гори, ліси...* (Коцюбинський). *Мені все сниться: сонце, співи і ви, і день весняний* (Тичина). *Несуть пани есаули козацькую зброю: литий панцир порубаний, шаблю золотую, три рушниці-гаківниці і три самопали* (Шевченко).

2) Перед безсполучниковими реченнями, що пояснюють зміст першого речення або показують причину того,

про що говориться в першому реченні: *Якби його так намалювати, — сказали б: то не головік сидить, то — сам сум! (Панас Мирний) . . . З синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наге від жажу, то спажне сяйвом, немов од радощів (Коцюбинський).*

3) Після слів автора перед початком прямої мови: *Взяла зілля, поклонилаь: „Спасибі, бабуся!” (Шевченко).*

7. РИСКА [—]

Риску ставимо в таких випадках:

1) Між підметом і присудком, коли вони обидва — іменники в наз. відмінку, а дієслова-зв'язки немає: *Київ — столиця України (Автор). Воля для головіка — гарівне слово (Панас Мирний).*

2) Між підметом і присудком, коли вони обидва або один із них — дієйменник (інфінітив): *Життя прожити — не поле перейти. Наше завдання — виховувати молодь у душі любови до Бога й поваги до людей.*

3) Між підметом і присудком, висловленими числівником: *П'ять і сім — дванадцять.*

4) Перед присудком, коли він з'єднаний з підметом словами *це, ось, то*: *Працювати для України — це наша мета. Працювати без упину — ось наше завдання (Автор). На тілі нашім кожна рана — то знак, що воля нездоланна до перемоги нас веде (Рильський).*

5) На місці пропущеного присудка: *Блиснула рігка, а за рігкою — широкий простір зелених плавнів (Коцюбинський). Крізь шибки виднілись білі колони тераси, а за ними — квітник (Коцюбинський). Іде мати на город, а Оксана — в поле (Автор).*

6) Після однорядних членів речення перед словами, що узагальнюють, об'єднують всі однорядні члени: *Ко-*

жен кущик, горбок, долинка, кожна стежечка — все це було йому знайоме (Коцюбинський). І над водою, і над гаєм — кругом, як в усі, все мовчить (Шевченко). День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне (Леся Українка).

7) Між двома однорядними членами речення, коли наступний уточнює попередній: *Та ось з-за гори встає вже бог — сонце і вкладає свою голову в землю (Коцюбинський).*

8) В безсполучниковому складнопідрядному реченні, коли перше речення означає умову, час або протиставлення: *Приступила я до квітів — всі лелії раптом затремтіли (Леся Українка). Обернувся я на хати — нема в мене хати (Шевченко). Микола пізнавав дівчину і не пізнавав — вона була не вербівська (Нечуй-Левицький).*

9) Риску ставимо між обома частинами складнопідрядного речення особливо тоді, коли підрядна частина стоїть на першому місці: *Попадавсь їм багаж у руки — вони його оббирали, попадавсь вбогий — вони його наділяли . . . (Марко Вовчок).*

10) Коли треба виділити слова автора, вставлені в прямій мові, тоді ставимо кому й риску: *„Марусю, — каже Катря, — я прийшла до тебе за порадою” (Марко Вовчок). „Мамо, — каже старший син, — ходім додому” (Марко Вовчок).*

11) Риску ставиться разом з комою для відзначення переходу від підвищення до зниження в періоді: *Як тільки ясний день погасне і ніч покриє Божий мир, і наше лихо трохи засне, і стихне людський поговор, — я йду до берега крутого, і довго там дивлюся я, як із-за лісу, з-за густого зіходить зіронька моя (Глібів).*

Увага. Риску вживасмо також перед прямою мовою замість лапок, якщо вона починається з абзацу. (Див. п. 12).

Риски не ставимо в таких випадках:

1) Коли підметом або присудком є займенник: *Я си-*

рота з Вільшаної (Шевченко). *Ти великий майстер. Папір увесь твій.*

2) Коли присудок — прислівник або прикметник у називному відмінку: *У хаті душно* (Гребінка). *Сорожка в неї тоненька, гереvizки високі* (Марко Вовчок).

8. КРАПКИ [...]

Крапки (три крапки) ставимо в таких випадках:

1) У випадках недокінченої мови: *Музики ... танці ... і Бердизів ... кайдани брязкають ... Москва ... бори, сніги і ... Єнісей ...* (Шевченко). *Юнак розплющив оці: синь! Літак ... Димки ... І висогінь ...* (Тичина).

2) У випадках уривчастості мови від хвилювання, зворушення і взагалі від сильних переживань: *Я ... я спокійніша ... Ти не звертай уваги ... так, трохи нерви ...* (Коцюбинський). *Були до хазяїна ... найняли ... так я ... не здужаю ... аж захворів був ... Так мене в поводатарі це ...* (Тесленко).

3) В середині речення при великій павзі, коли далі висловлюється щось несподівне: *Макар Івановиз не збрехав: він справді ослаб ... від страху* (Коцюбинський).

9. ДУЖКИ [()]

В дужки беремо звичайно:

1) Всякі уваги до тексту (підзаголовки, пояснення іншомовних слів та інших маловідомих слів): *Ми вивгаємо орфографію (правонис), анархія (безладдя), ньньо (батько) та ін.*

2) Прізвища авторів, що їх твори цитуємо: *В своїй хаті своя правда, і сила, і воля* (Шевченко).

3) Вставні слова і речення: *Там батько, плазуги з дітьми (а ми малі були і голі), не витертів лихої долі, умер на панщині! ..* (Шевченко).

4) Ремарки в богослужбових книгах, в драматичних творах (при прямій мові дійових осіб): *Будьмо уважні, святе святих (священик закриває завісу). К у н и ц я (ханає її за руки і притягає до себе, ввесь тремтяги від хвилювання). Ольго, Ольго, рідна! Ти жива . . . ти тут . . . в таку хвилину! (Плаже, цілує її)* (Кочерга).

10. ЛАПКИ [„ ”]

В лапки беремо:

1) Чужу пряму мову: „А в тебе земля ще де є?” — „Ні, нема”. — „А хата є?” — „Є” (Панас Мирний).

2) Власні назви літературних творів, часописів, фабрик, пароплавів тощо: *Шевгенкова „Тополя”, журнал „Малі друзі”, газета „Рідна школа”, пароплав „Україна” та ін.*

3) Малопоширені новотвори: *Нам, поетам, годиться назвати її „ломикамінь”* (Леся Українка).

4) Всі цитати інших авторів чи персонажів: В *“Intermezzo”* М. Коцюбинський писав: *„Розпези гнівом небесну баню. Покрий її хмарами твого горя, щоб була блискавка й грім. Погаси сонце й засвіти друге на небі”.*

5) Слова, що їх не вважають за свої: *Батька не взива, як закон велить, „батько” або „тату”, а усе „старик”, та усе придирається: „У вас, каже, не так усе, як у людей. Стидно тобі, старик, що і досі не вмієш жити по-людськи”* (Квітка-Основ'яненко).

6) Іронічні вислови: . . . *Кригите, що несете і душу, і шкуру „за отечество . . .”* (Шевченко).

11. РОЗДІЛКА [-]

Про розділку див. докладніше в розділі VI-3, а також в розділі VIII.

12. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ *

А. Загальні правила

Характерна граматична ознака прямої мови — це збереження її самостійності й чітке відділення від тексту автора. Пряму мову передаємо саме так, як вона була висловлена або написана, — з точним збереженням її лексичних, синтаксичних та інтонаційних особливостей.

Щоб виділити пряму мову, вживаємо насамперед риску (—) і лапки („”), а також інші розділові знаки. Вживати риску і лапки можна на рівних правах:

1) Коли пряма мова починається з нового рядка, то на початку її ставимо риску, а в кінці — крапку, знак оклику, знак питання, три крапки або сполуку цих знаків:

Семен мовгав, спустивши огі додолу, а далі навжився:

— *Ні, не хозу...*

— *Чому ти не хозеш?*

— *Так, не хозу!...*

(Коцюбинський)

2) Коли пряма мова становить частину речення, то не пишеться з нового рядка, то на початку ставимо нижні лапки („), в кінці прямої мови — відповідний до характеру речення знак, а після нього — верхні лапки (”) :

Люди, слухаючи його, так і вжахнулися, та аж об поли вдарили і кажуть: „Хто ж на нього надіявся, що воно таке ледащо? Ми думали, що його розумнішого,

* З уваги на крайню потребу нормування правопису розділових знаків при прямій мові та усталення правописного кодексу, Редакція систематизувала в цьому розділі численні правила пунктуації прямої мови.

моторнішого і геснішого і у селі нема, а воно ось яке виявилось! Самий первий злодій, мошенник і душогубець!”

(Квітка-Основ'яненко)

Увага. Якщо в кінці прямої мови стоїть крапка або кома, то останні верхні лапки ставимо *перед* цим розділовим знаком, а не після нього:

Сусід до себе кликав кума: „Приходь лиш, брате, на засок”.

(Глібів)

Б. Місце прямої мови в реченні

За місцем розміщення пряма мова може стояти після слів автора, перед словами автора або розриватись словами автора:

1) Якщо пряма мова стоїть *після* слів автора, то слова або пояснення, що вказують, кому саме належить пряма мова, закінчуємо *двокрапкою*:

І голос сильний нам згори, мов грім гримить: „Лунайте цю скалу”.

(Франко)

2) Якщо пряма мова стоїть *перед* словами автора, то після її закінчення ставимо відповідний знак (знак питання, знак оклику, три крапки тощо), а після нього риску (—). Слова автора починаємо не великою літерою, а *малою*, щоб не розривати цілості сприймання речення:

„Чого ти тут ходиш?” — обізвалась вона перша.

(Мирний)

Увага. Коли за змістом речення після прямої мови повинна стояти лише крапка, то замість неї ставимо кому (,), а після неї — риску (—):

„От і моя ненька старенька”, — сказав Кирило Тур.

(П. Куліш)

3) Якщо пряма мова *розривається* словами автора, тоді лапки ставимо на початку та в кінці прямої мови, а до виділення слів автора застосовуємо такі правила:

а) Якщо на місці розриву не повинно бути розділового знака або мали б бути: кома, середник, двокрапка чи риска, — то перед словами автора і після них ставимо кому і риску (, —). Текст прямої мови продовжуємо малою літерою:

„Вам же здається, — обізвалась сусідонька, — що тепер море, як синій птах”.

(Коцюбинський)

Увага. Це правило не стосується поетичних творів, де кожний новий рядок може починатися великою літерою:

„Це вам казка, — промовив Мойсей, —

Ось вам виклад до неї:

Дерева — це народи землі,

А король у їх колі —

Божий вибранець, син і слуга

Господевої волі”.

(Франко)

б) Якщо на місці розриву була передбачена крапка, то перед словами автора ставимо кому і риску (, —), а після них — крапку і риску (. —). В цьому випадку пряму мову починаємо чи продовжуємо великою літерою:

„Не доберу я толку в твоїх резах, — каже Петро. — Що за охота тобі мене морозити?”

(П. Куліш)

в) Якщо на місці розриву прямої мови був передбачений знак питання або знак оклику, то перед словами автора ці знаки зберігаємо, але після них додаємо риску. Після слів автора ставимо крапку і риску (. —), а пряму мову продовжуємо великою літерою:

„Ну і що ж? — допитував Замфір. — Рубатимуть виноградники?”

(Коцюбинський)

„Иди, доню! — каже мати. — Не вік тобі дієувати”.

(Шевченко)

г) Якщо на місці розриву мали бути крапки (три крапки), то їх зберігаємо *перед рискою*, а пряму мову продовжуємо великою або малою літерою, залежно від того, яка саме буква була б після трьох крапок при відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставимо крапку і ризку, а в другому — кому і ризку:

„Ходять тут усякі . . . — бурможе дід. — Недавно двоє пройшло”.

(Донченко)

„Не треба, друже . . . — застогнав поранений, — візьми цей хрестик і перешли його матері в листі”.

г) Якщо одна частина слів автора належить до першої частини прямої мови, що стоїть до розриву, а інша — до другої, то після слів автора ставимо двокрапку і ризку. Пряму мову продовжуємо великою літерою:

„Сідай, — сказала вона і спитала: — Чого ж ти мовиши?”

Увага. Це саме правило застосовуємо до речень, що містять цитати з вказівками, кому ці цитати належать.

В. Діялог

Діялогом користуємось в літературі, театрі, кіномистецтві. В літературних творах діялог — це засіб безпосереднього зображення людей в їх діяльності, в боротьбі, в спілкуванні між собою.

Діялог як форма розвитку драматичної дії становить

собою основу театрального мистецтва. В театрі діалог є основним засобом створення сценічного образу.

Ще більше значення має діалог у кіномистецтві, де він служить засобом графічної фіксації в кіносценарії майбутніх екранних образів.

Діалог існує також і як окремий літературно-публіцистичний жанр. Так, всім відомі філософські діалоги Платона, діалоги Д. Дідро („Парадокс про актора”) тощо.

Розділові знаки в діялозі можуть мати такі видозміни:

1) В українській мові, а також у деяких слов'янських мовах, на відміну від багатьох інших мов, у діялозі широко застосовується вживання риски замість лапок. Це сприяє швидкому зоровому сприйманню прямої мови.

Зокрема, риску вживаємо в діялогах, де слова автора переважно відсутні:

— Ну, так навідайсь до Дем'яна.

— Е, і Дем'яна я боюсь: як тільки навернусь, він і згадає поросятко.

— Біжи ж, аж ген живе Трохим!

— Трохим? Боюсь зійтися з ним: з весни ще злий він за ягнятко!

— Погано ж! .. Ну, а ти не прийде Клим?

— Ох, братику. Теля я в його з'їв!

— Так ти, я багу, усім тут добре надоїв, — кіт вовкові сказав.

(Глібів)

2) Кілька реплік прямої мови (діялогу) можуть продовжуватися з рядка в рядок, без пояснення автора, кому саме вони належать. В цьому випадку:

а) Кожну репліку відокремлюємо лапками („"). а між окремими репліками ставимо риску (—):

„А батько ж твоїй де?” — спитав поважно пан. — „Та батько вдома, у селі”. — „Як же ми з його допрос зні-

мемо, коли він дома?" — „Та ні! Не з батька, а з Левка". — „Адже Левко батько твій?" — „Та ні, Левко прийми, а батько — таки батько". — „Адже Левкові гроші вкрадено, так зачим з його допрос знімати?"

(Квітка-Основ'яненко)

б) Перед кожною реплікою, включаючи першу, ставимо риску, а кожна парну репліку беремо в лапки:

— Та що це тобі сталося? — „Але, що!.. Не знаєш? Вередую". — Що?.. Що таке?.. — „Вередую, кажу тобі. Хіба не знаєш вередування? Це ваша жінога натура на мене напала". — Ось я тобі дам! Ще й він вередувати! Устань, кажу тобі!..

(Квітка-Основ'яненко)

Г. Інші правила пунктуації при прямій мові

1) Якщо в середині прямої мови треба подати слово або групу слів, що також мають бути в лапках, то керуємось такими правилами:

а) Лапки, що виділяють слово або групу слів у кінці прямої мови, зберігаються перед головними верхніми лапками лише тоді, коли між ними стоїть знак оклику або знак питання:

„Чи ти гитав Шевгенкові „Гайдамаки"?" — спитав учитель студента.

Студент повернувся до вчителя: „Так, я прогитав Шевгенкові „Гайдамаки"! "

б) Якщо в кінці прямої мови стоїть крапка, то останню пару лапок — випускаємо, щоб уникнути збігу двох пар лапок ("."):

Учитель посміхнувся: „Це добре, що всі студенти прогитали Шевгенкові „Гайдамаки".

в) Щоб запобігти такому збігові лапок, друкарні вживають різні графічні стилі лапок, наприклад, т. зв. *ялинки* (« »). Їх можна вживати поруч себе, не разячи

око дивовижним збігом одностилевих лапок:

„Ходімо до «Арки»”, — запропонував приятель.

2) Якщо пряма мова, зокрема перед словами автора, має посилену питальну чи окличну інтонацію з наступним поясненням чи протиставленням, то пряма мова може розриватися знаками питання чи оклику, але далі продовжуватиметься малою літерою:

— Є й волики.

— Та які волики? таки настоящі воли.

— С й овегата, — погина перший староста.

— Та які овегата? таки настоящі вівиці, — підбрезнув Самійло.

(Квітка-Основ'яненко)

3) Особливу увагу треба приділяти правилам пунктуації *невласне прямої мови*, що її також називаємо *вільною прямою мовою*, бо вона стоїть на межі між авторською і прямою мовою. Вживаючи невластне пряму мову, не можна допускати збігу двох рівнорядних розділових знаків — лапок і риски:

— „Ні, рішуче ні!” — подумала схвильована Оксана й метнулась притьмом до їдальні розвіяти тітгині пляни...

(І. Савицька)

У цьому прикладі перед прямою мовою можна вживати *тільки один* з цих розділових знаків, а не обидва разом та ще й в одному реченні.

Пунктуація — це один з важливих елементів писемної мови. Вона допомагає людям у спілкуванні між собою.

Розділові знаки, як і літери абетки, становлять частину графічної системи української мови і служать одним із засобів вислову загальноприйнятої унормованої писемної мови.

ХІІ. СКОРОЧЕННЯ СЛІВ І НАЗОВ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА УСТАНОВ

1. СКОРОЧЕННЯ СЛІВ

акад. — академік	ев. — євангелія
амер. — американський	єп. — єпископ
англ. — англійський	жін. — жіночий
білор. — білоруський	займ. — займенник
бл. п. — блаженної пам'яті	зам. — замість
болг. — болгарський	зап. — записки
в. — вік	зах. — західний
вв. — віки	зб. — збірник
в-во — видавництво	знах. — знахідний
вид. — видання	і.-є.* — індоевропейський
відм. — відмінок	ім. — іменник
Впв. — Високоповажаний	інж. — інженер
Впр. — Високопреподобний (до священиків)	і т. д. — і так далі
Всч. — Всечесний (до священни- ків)	і т. ін. — і таке інше
вул. — вулиця	і т. п. — і тому подібне
Вш. — Вельмишановний	кан. — канадський
грам. — граматика	кат. — католик
гр.-кат. — греко-католик	клич. — кличний
гр. — грецький	лат. — латинський
дан. — давальний	м — метр
див. — дивись	м. — місто
дир. — директор	мгр. — магістер
дієсл. — дієслово	мин. — минулий (час)
доц. — доцент	м. ін. — між іншим
д-р — доктор	місц. — місцевий
ест. — естонський	множ. — множина
	м-р — містер
	наз. — називний

* Розділка між двома абрєвіатурами переважно вказує на
правильну цілість словосполучення.

нак. сп. — наказовий спосіб
напр. — наприклад
нар. — народний
невідм. — невідмінювальне
(слово)
нім. — німецький
н. ст. — новий стиль
о. — отець (священик)
одн. — одина
оо. — отці
оруд. — орудний
п. — пан
п-і — пані
півд. — південний
півн. — північний
полаб. — полабський
поль. — польський
порів. — порівняй
пп. — панове
прав. — православний
прасл. — праслов'янський
прийм. — прийменник
прикм. — прикметник
прим. — прями́тка
присл. — прислівник
прот. — протоіерей
протопр. — протопресвітер
проф. — професор
р. — рік
ред. — редактор
рец. — рецензія
р.-кат. — римо-католик
род. — родовий
рос. — російський
рр. — роки
РХр. — Різдво Христове

с. — село
св. — святий
св. п. — світлої пам'яті
свщ. — священик
с.-г. — сільськогосподарський
серб. — сербський
серед. — середній
сл. — слов'янський
слов. — словінський
словаць. — словацький
спол. — сполучник
сп.-сл. — спільнослов'янський
ст. — століття
ст.-болг. — староболгарський
ст.-інд. — староіндійський
стор. — сторінка
ст.-сл. — старослов'янський
ст. ст. — старий стиль
ст.-укр. — староукраїнський
ст.-сх.-сл. — старосхідносло-
в'янський
сх. — східний
сх.-сл. — східнослов'янський
та ін. — та інші
т-во — товариство
т. зв. — так званий
укр. — український
ум. сп. — умовний спосіб
фр. — французький
церк. — церковний
ц.-сл. — церковнослов'янський
част. — частка
чеськ. — чеський
числ. — числівник
чол. — чоловічий (рід)
шк. — шкільний (вираз)

2. СКОРОЧЕННЯ НАЗОВ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА УСТАНОВ*

- АДУК** — Асоціація Діячів Української Культури
АУА — Асоціація Українців Америки
АУП — Асоціація Українських Професорів
БНТ — Богословське Наукове Товариство
БУК — Братство Українців Католиків
БУСС — Братство Українських Січових Стрільців
ВО — Виконавчий Орган
ГПР — Головна Пластова Рада
ГРСАУМ — Головна Рада Світового Апостольства Українських
Мирян
ДОБРУС — Демократичне Об'єднання Бувших Репресованих Українців
Советами
ДФ — Дитячий Фонд
ДЦ УНР — Державний Центр УНР
ЗУАДК — З'єднаний Український Американський Допомоговий
Комітет
ЗЧ-ОУН — Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів
КБК — Краєвий Братський Конгрес
КОАУО — Комітет Об'єднання Американських Українських Організацій
КоДУС — Комісія Допомоги Українському Студентству
КР ІСНО — Координаційна Рада Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій
КС — Карпатський Союз
КУК — Комітет Українців Канади
КУП — Клуб Українських Підприємців і Професіоналістів
ЛМО — Літературно-Мистецьке Об'єднання
ЛСАК — Лемко-Союз Америки і Канади
ЛУКЖК — Ліга Українських Католицьких Жінок Канади
ЛУМПА — Ліга Української Молоді Північної Америки
ЛУПМ — Ліга Української Православної Молоді
МУН — Молодь Української Національності
МУНО — Молодь Українського Національного Об'єднання
НДТУТ — Науково-Дослідче Товариство Української Термінології

* Цей реєстр не претендує на повноту чи вичерпність.

НТШ — Наукове Товариство ім. Шевченка
ОАУВЛ — Об'єднання Американських Українських Ветеринарних Лікарів
ОБВУА — Об'єднання бувших Вояків Українських Армій
ОДВУ — Організація Державного Відродження України
ОДУМ — Об'єднання Демократичної Української Молоді
ОЖЛВУ — Об'єднання Жіночої Ліги Визволення України
ОЖ ОЧСУ — Об'єднання Жінок Оборони Чотирьох Свобід України
ОКВ УПА — Об'єднання Колишніх Вояків УПА
ОМУА — Об'єднання Мистців Українців в Америці
ОМУС — Об'єднання Мистців Української Сцени
ООЛ — Організація Оборони Лемківщини
ООН — Організація Об'єднаних Націй
ООЧСУ — Організація Оборони Чотирьох Свобід України
ОПДЛ — Об'єднання Працівників Дитячої Літератури
ОПС — Об'єднання Православних Сестриць
ОУА — Об'єднання Українців в Австрії
ОУЄВЦ — Об'єднання Українських Євангельсько-Баптистських Церков
ОУК — Організація Українок Канади
ОУН — Організація Українських Націоналістів
ОУП — Об'єднання Українських Письменників
ОУПА — Об'єднання Українських Педагогів Америки
ОУПК — Об'єднання Українських Педагогів Канади
ОУРДП — Об'єднання Українців Революційно-Демократичних Переконань
ОУШ — Об'єднання Українців у Швейцарії
ПУН — Провід Українських Націоналістів
СВУ — Спілка Визволення України
СВУР — Союз Ветеранів Українського Резистансу
СГД — Союз Гетьманців-Державників
СЗСУ-СП — Союз Земель Соборної України — Селянська Партія
СКВУ — Світовий Конгрес Вільних Українців
СКУВН — Світовий Конгрес Української Вільної Науки
СКУС — Світовий Конгрес Українського Студентства
СС — Січові Стрільці
ССК — Суспільна Служба Комбатантів
СУА — Союз Українок Америки
СУВЕ — Союз Українців у Великій Британії
СУЖА — Спілка Українських Журналістів Америки
СУЖК — Спілка Українських Журналістів Канади

СУК — Союз Українок Канади
СУКП — Союз Українських Купців і Підприємців
СУМ — Спілка Української Молоді
СУОА — Союз Українських Організацій в Австралії
СУОМ — Спілка Українських Образотворчих Мистців
СУС — Союз Українських Самостійників
СУСК — Союз Українських Студентів Канади
СУСТА — Союз Українських Студентських Товариств Америки
СФУЖО — Світова Федерація Українських Жіночих Організацій
ТОП — Товариство Одумівських Приятелів
ТПРМ — Товариство Плекання Рідної Мови
ТУБА — Товариство Українських Бібліотекарів Америки
ТУІА — Товариство Українських Інженерів Америки
ТУК — Товариство Українських Кооператорів
ТУЛ — Товариство Українських Лісників
ТУП — Товариство Українських Правників
ТУС — Товариство Українських Самостійників
ТУСМ — Товариство Української Студіюючої Молоді ім. Міхновського
УААУП — Українсько-Американська Асоціація Університетських Професорів
УАВ — Українські Американські Ветерани
УАПЦ — Українська Автокефальна Православна Церква
УБКК — Українсько-Бразилійський Координаційний Комітет
УБНТ — Українське Богословське Наукове Товариство
УВАН — Українська Вільна Академія Наук
УВГ — Українська Вільна Громада
УВК — Українське Вільне Козацтво
УВУ — Український Вільний Університет
УВФ — Український Визвольний Фонд
УГА — Українська Галицька Армія
УГВ — Українська Громада у Венецуелі
УГОА — Українська Гетьманська Організація Америки
УГПЦ — Українська Греко-Православна Церква
УГЦКФ — Український Громадський Центральний Комітет у Франції
УГШ — Українська Громада в Швеції
УЄО — Українське Євангельське Об'єднання
УЗХ — Український Золотий Хрест
УНІМ — Український Інститут ім. Петра Могили
УКАП — Українська Католицька Асоціація Преси

УККА -- Український Конгресовий Комітет Америки
УКС -- Українська Кредитова Спілка
УКЦ (і УКЦерква) -- Українська Католицька Церква
УКЮ -- Українське Католицьке Юнацтво
УЛМК -- Український Літературно-Мистецький Клуб
УЛТНА -- Українське Лікарське Товариство Північної Америки
УМІ -- Український Музичний Інститут
УМХС -- Українська Медично-Харитативна Служба
УНДО -- Українське Національно-Демократичне Об'єднання
УНДС -- Український Національно-Державний Союз
УНО -- Українське Національне Об'єднання
УНП (і УНПоміч) -- Українська Народна Поміч
УНР -- Українська Народна Республіка
УНРК -- Українська Наукова Рада в Канаді
УНС (і УНСоюз) -- Український Народний Союз
УНФ -- Український Народний Фонд
УПА -- Українська Повстанська Армія
УПНІ -- Український Публіцистично-Науковий Інститут
УПЦ -- Український Правписний Центр
УПЦ в США -- Українська Православна Церква в Сполучених Штатах Америки
УРДП -- Українська Революційно-Демократична Партія
УРС (і УРСоюз) -- Український Робітничий Союз
УСГ -- Українська Стрільцька Громада
УСГН -- Українська Студентська Громада Нью-Йорку
УСК -- Український Спортовий Клуб
УСПВ -- Український Союз Політичних В'язнів
УСС -- Українські Січові Стрільці
УСЦАК -- Українська Спортивна Центральна Америка і Канади
УТГІ -- Український Технічно-Господарський Інститут
УТІ -- Український Технічний Інститут
УТК -- Український Товариський Клуб
УТЦ -- Український Термінологічний Центр
УЦРА -- Українська Центральна Репрезентація в Аргентині
ФКУ -- Фонд Катедри Українознавства
ЦеСУС -- Центральний Союз Українського Студенства
ЦІПУЕН -- Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині
ЧСВВ -- Чин Святого Василя Великого
ШР УККА -- Шкільна Рада Українського Конгресового Комітету Америки

ХІІІ. МОВОЗНАВЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ *

абетка (сукупність літер писемної мови, що розташовані в певному порядку)	безособове дієслово, безособове речення
абрєвіатура (складення групи скорочених слів в одне складноскорочене слово)	безприменниковий
адвербіялізація (перехід слів з інших частин мови в прислівники)	безформний
азбука (застаріле), див. абетка	буква (застаріле), див. літера
альфабет (застаріле), див. абетка	велярний , див. задньопіднебінний (виголошуваний твердо звук: к, г, х)
аналогія (зміна звуків і форм у словах під впливом інших слів)	взаємний стан
апостроф (')	вигук
артикуль (частка або родівник, що його вживають при іменниках у деяких мовах)	вид (доконаний і недоконаний)
артикуляція (рухи мовних органів для витворення звуків мови)	вимова , див. ортоепія (зразкова літературна вимова)
асиміляція , див. уподібнення	визначення
афікс (формальна частина слова, що додається до кореня і змінює його значення)	випадання, випад звуків
африката (приголосний звук, складений з двох елементів, що вимовляються як один звук)	випадний звук
багатоскладове слово	вислів (не вираз)
	вищий ступінь
	віддієслівний (утворений від дієслова)
	відіменниковий (утворений від іменника)
	відкритий склад
	відміна
	відмінковий
	відмінок
	відмінюваний
	відмінювання
	відмінювати
	відокремлений
	відокремлюваний

* Користування цим розділом вимагає деякого знайомства з основами мовознавства. Тому визначення мовознавчих термінів подається тільки в окремих випадках.

відпадання, відпад
вказівний
власний (іменник)
вокалізація (перетворення приго-
лосних звуків у голосні)
вставний звук, вставне речення
глухий звук, див. редукований
звук
говір, див. діалект
говірка (різновид загальнона-
родної мови, поширений на
невеликій території)
голосний (застаріле: голосівка)
голосові зв'язки, голосники
гомонами (слова з різним зна-
ченням, але з однаковим
звучанням)
гортанний звук
губний звук, див. лабіялізова-
ний звук
давальний відмінок
давноминулий час, див. перед-
минулий час
двозвук, див. дифтонг
двої́й (грам. категорія і форми
множини, що іноді трапля-
ються в місцевих говорах)
двокрапка (:)
двоскладне речення, двочленне
речення (тобто речення, в
якому є два головні члени
— підмет і присудок)
двоскладне слово
двочленний, див. двоскладний
дефіс, див. розділка (-)
дзвінкий звук
дисиміляція (розподібнення)
дифтонг, див. двозвук
дісвідміна, дісвідмінювання
(діслова)
дісвідмінюваний
дісвідмінювати (-ся)

дієйменник, див. інфі́нтив
дісприкметник
дісприслівник
дієслівний
дієслово
дійсний спосіб
діалект, див. говір (відгалужен-
ня нею говорить частина
загальнонародної мови,
племени, народности або на-
ці)
діалектний
дійсний стан
довгий звук, іноді подвоєний
звук
довгість, часокількість (звука)
додатковий
додаток
докопаний вид
допоміжне дієслово
допустовий
дробовий (числівник)
другорядний
дужка, дужки () [] { } //)
евфонія, див. милозвучність
експіраторний (видиховий)
експіраторний наголос
еднальний сполучник
живий (іменник)
жіночий рід
загальний (іменник)
задньопіднебінний, див. веляр-
ний
задньоязиковий звук
займенник
займениковий
закінчення
закритий склад
занаголосний склад
заперечення
заперечний
збіг приголосних

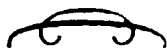
збірний	ключний відмінок
звертання	кома (,)
звичайний ступінь прикметника	кореневий
зворот	корінь
зворотний (стан, займенник)	короткість (звука)
звук	крапка (.)
звуконаслідувальний	крапка з комою, див. серед-
звуконаслідування	ник (;)
зв'язка	крапки, три крапки (...)
зв'язок (слів, речень)	ляпки („ ” або « »)
здрібніле слово	лексика (словесний, слівний
зіставлення	склад мови)
зміна	лінгвістика (мовознавство, на-
змінний, змінюваний	ука про мови)
знак м'якшення (ь)	літера, див. буква (застаріле)
знак оклику (!)	логічний наголос (наголос, за
знак рівняння, переносу (=)	допомогою якого виділяється
знак питання (?)	в реченні те чи інше слово,
знахідний відмінок	важливе за значенням)
зневажливий (іменник)	лябіалізація (заокруглення губ
зниження тону	чи уст при вимові звуків)
зубний звук	лябіяльний (губний)
з'ясувальне речення	лябіалізований звук, див. губ-
іменний	ний звук
іменник	майбутній час
іменниковий	метатеза, див. переміщення
інтонаційний, див. інтонація	милозвучність див. евфонія
інтонація (закономірна зміна	минулий час
акцентування, ритму, тембру,	місцевий відмінок
логічних павз, мелодії, три-	множина
валости й сили звуку в жи-	мова (система звукових і слов-
вій мові)	никово-граматичних засобів,
інфікс (вставка афікса в ко-	що служать для вислову дум-
рінь слова: спати — сп(л)ю	мки, як засобу спілкування
— висип(л)ятися)	людей)
інфінітив (див. дієйменник і не-	мовлення (жива мова, усне спіл-
означена форма дієслова)	кування і обмін думками)
йотбаний	мовознавство, див. лінгвістика
керівний	монофтонг (однозвук)
керований	
керування	
кінцевий (звук, склад)	

морфологія (наука про будову й форми слів)	на система правил писемної мови)
наворотне дієслово	ортоепія, див. вимова
наголос, знак наголосу (')	орудний відмінок
наголошений	основа, див. пень (застаріле)
нарядковий (знак)	особа (перша, друга, третя дієслів і займенників)
називний відмінок	особовий (про дієслово, займенник)
найвищий ступінь	навза (логічна, психологічна, змістова)
наказовий спосіб	пень (застаріле), див. основа
написання разом (вкупі)	передминулий час, див. давно-минулий час
наріччя, див. діалект	переднаголосний склад
наросток, див. суфікс	передньопіднебінний звук
наслідкове речення	переміщення, див. метатеза
невідмінюване слово	перенесення слів
недоконаний вид	пересунення (наголосу)
неживе поняття	перехідне дієслово
незмінний, незмінований	період (поширене складне речення)
ненаголошений склад	пестлива форма (іменників, прикметників, займенників)
неозначена форма дієслова, див. інфінітив і дієменник	питальне речення
неперехідне дієслово	підвищення тону
непоширене речення	підмет
непрямий (про відмінок, мову, питання)	піднебінний звук
нескладовий (звук)	піднебішня
нечленороздільний (вимова, письмо)	піднесення (вимова голосних звуків)
новий рядок	підпорядкований
носовий звук	підрядковий (знак)
обставина (часу, місця, способу дії, причини, мети)	підрядне речення мети
однина	підрядний (підлеглий)
одноразовий	підсільний
однорядний член	пливкий
односкладове слово	повноголосся
означальний	повнозначний
означений член	повторення
означення (член речення)	підрядність
окличне речення	подвосення приголосних
епісовий	
ортографія, див. правопис (загальноприйнята й унормова-	

подовження звука
пом'якшення звука
порівняльний
похідний (про слово)
початковий
поширене речення
пояснювальне речення, поясню-
вальна інтонація
правопис, див. орфографія
предмет
префікс, див. приросток
приголосний (застаріле: приго-
лосівка)
придих
придиховий звук
прийменник
прикладка
прилягання
приросток, див. префікс
присвійний прикметник
прислівник
присудок
причинове речення
проривний звук
простий
протиставлення
протиставний
протяжний
пряма мова
раптовий звук
редукований звук (скорочений
звук, звук неповного творен-
ня)
редукція (скорочення голосних
звуків, послаблення їх вимо-
ви і якості)
речення
речовинний
риска (—)
рід (чоловічий, жіночий, серед-
ній)
родовий відмінок

розділка, див. дефіс (-)
розділовий знак
роздільне написання
розповідне речення
розчленований
розчленування
рядовий числівник
рядок
свистовий звук
середник, див. крапка з ко-
мою (;)
середній рід
середньопіднебінний звук
синоніми (слова, що мають од-
накове значення, але різний
звуковий склад)
синтакса, застаріле: складня
(частина граматики, що ви-
вчає сполучення слів у ре-
ченні та види речень)
склад
складений
складний
складнопідрядне речення
складносурядне речення
складовий звук
складоподіл
словозміна
словосполучення
словотвір
словотворення (дія)
словотворчий
службові слова
сонорні звуки (приголосні зву-
ки, у творенні яких голос
переважає над шумом, напр.
м, н, л, р)
спадний наголос
сполучний звук
сполучник
сполучне слово
спосіб дієслова

стан дієслова	ви, що вносить різницю в значення мовних одиниць)
ствердіння приголосних	фонетика, застаріле: звучня
ступінь порівняння	(наука про звуки мови)
стягнене речення	фраза (речення, усталений вислів)
супідрядне речення	час (тепер., минул., давномин., майб.)
суридне речення	частини мови
суфікс, див. наросток	частка
твердження	частковий
твердий звук	чергування
творення (слів, форм)	числівник
теперішній час	число
транскрипція (позначення звуків і слів особливими знаками, що відповідають точній вимові)	член речення
транслітерація (писання слів якоїбудь мови літерами іншої мови)	чоловічий рід
узагальнювальний	шелесний звук, див. шиплячий звук
узгодження	шиплячий звук (ж, ч, ш, щ, дж)
умовний спосіб	шумний звук
уповільнений	язик (орган мови)
уподібнення, див. асиміляція	язиковий
утворення (слів, форм)	язичний
фонема (звуковий елемент мо-	язять

З М І С Т

	стор.
ВІД РЕДАКТОРА	7
ПЕРЕДМОВА	9
I. ЛІТЕРИ І ЗНАКИ	
1. Українська абетка	11
2. Транскрипція і транслітерація	11
3. Звуки і літери	14
4. Апостроф [']	15
5. Наголос [']	16
II. ПРАВОПИС ГОЛОСНИХ	
1. Правопис ненаголошених о, у, а	17
2. Правопис ненаголошених е, и	17
3. Правопис и, і	18
4. Правопис у зв'язку з чергуванням голосних	21
5. Правопис у зв'язку з чергуванням у - в, і - й	23
III. ПРАВОПИС ПРИГОЛОСНИХ	
1. Правопис при подвоєнні приголосних	24
2. Правопис знаку м'якшення	25
3. Спрощення в групах приголосних	26
4. Зміни приголосних при збігові	27
IV. ПРАВОПИС ПРИРОСТКІВ І НАРОСТКІВ	
1. Правопис приростків і прийменників	29
2. Правопис наростків	29
V. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ	
1. Складні слова з сполучним звуком	32
2. Складні слова без сполучного звука	33
VI. НАПИСАННЯ СЛІВ РАЗОМ, ОКРЕМО, З РОЗДІЛКОЮ	
1. Написання слів разом	34
2. Написання слів окремо	36
3. Написання слів з розділкою	37

VII. ПРАВОПИС ВЕЛИКОЇ І МАЛОЇ ЛІТЕР	
1. Правопис великої літери	40
2. Правопис малої літери	42
VIII. ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ СЛІВ	
1. Коли можна розділяти слова для переносу .	43
2. Коли не можна розділяти слів для переносу	44
IX. ПРАВОПИС ІНШОМОВНИХ СЛІВ	
A. ГОЛОСНІ	
1. Правопис літер <i>i, u</i>	45
2. Правопис літер <i>e, η</i>	46
3. Правопис інших голосних літер	47
4. Правопис двозвуків (дифтонгів)	47
5. Правопис наростків і закінчень	48
6. Правопис відмінюваних і невідмінюваних іменників	48
B. ПРИГОЛОСНІ	
1. Правопис <i>l</i>	48
2. Правопис <i>h, g</i>	49
3. Правопис <i>f (ph), θ, th</i>	50
4. Правопис <i>s</i>	51
5. Правопис грецького <i>β</i>	51
6. Правопис англійського <i>w</i>	51
7. Правопис подвосних приголосних	51
8. Правопис деяких груп у закінченнях	52
9. Правопис знаку м'якшення і апострофа ...	52
X. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ ІМЕН	
1. Правопис хресних імен	53
2. Правопис прізвищ	57
3. Правопис географічних назов	60
4. Правопис відмінюваних і невідмінюваних власних імен і географічних назов	61
5. Правопис складних географічних назов	63
XI. ПРАВОПИС РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ	
1. Крапка [.]	64
2. Знак питання [?]	64

3. Знак оклику [!]	65
4. Кома [,]	65
5. Крапка з комою [;]	69
6. Двокрапка [:]	70
7. Риска [—]	71
8. Крапки [...]	73
9. Дужки [()]	73
10. Лапки [„”]	74
11. Розділка [-]	74
12. Розділові знаки при прямій мові	75
XII. СКОРОЧЕННЯ СЛІВ І НАЗОВ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА УСТАНОВ	
1. Скорочення слів	82
2. Скорочення назов організацій та установ	84
XIII. МОВОЗНАВЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ	88
ЗМІСТ	94

В І Д Г У К И

на УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС проф. д-ра П. КОВАЛЕВА

Появу книжки "УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС" сл. п. проф. Ковалева треба привітати з вдячністю і побажати її редакторові Б. Берестові, щоб вона справді стала "підручною книгою для кожного, хто вивчає українську мову і любить рідне слово", так, як він це висловив у своїй передмові. На це "Український правопис" заслуговує і зібранням матеріалу, і ясністю викладу, дбайливим зредагуванням та естетичним зовнішнім оформленням.

Проф. Марія Свчаренко, "СВОБОДА", США

Безперечно, дуже добре, що авторитетні установи Америки схвалили цей правопис. Тепер тільки залишається побажати, щоб українці, що живуть поза межами України, додержувалися правописних правил, зазначених у цьому новому виданні "Українського правопису".

Правила українського правопису сформульовано докладно й ясно. Кожне правило ілюстроване прикладами, взятими з творів видатних українських письменників. Цінний розділ цієї книжки, якого не було в попередніх виданнях українського правопису, — це правила транскрипції й транслітерації, себто способів передачі на письмі слів української мови літерами іншої мови.

"Український правопис" П.К. Ковалева буде авторитетним довідником і підручником для учнів, студентів, журналістів, письменників і для всіх, хто пише українською мовою.

Проф. Петро Одарченко, "СУЧАСНІСТЬ", США

Цей "Український правопис" видавництво видало дуже старанно, на доброму папері, з м'якою, але витривалою обкладинкою так, щоб крім практичної вартості, він мав вартість також самого збереження, і як підручна книжка — послужив порадою довго кожному, хто нею користувався. Це бо підручна і дуже потрібна книжка!

"БІБЛОС", Нью-Йорк, Н.-Я., США

Видання "Українського правопису" сл. п. проф. Пантелей-
/ видання НТШ, США/ вичерпани? і тепер іде підготовка
цього цінного мовознавчого посібника.

"ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ", Лондон, Великобританія

Щодо цього, все розглянене й обговорене, треба сказати, що "Український правопис" П. Ковалева видався дуже потрібне й на часі.

Антонія Бовк, "АМЕРИКА", Філадельфія, США

Школи України знавство отримали для практичного вжитку цінне видання "Український правопис" проф. П. Ковалева, великого знавця української мови, автора багатьох творів з тої ділянки.

д-р Б. Соколишин, "ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ", Німеччина

Новий "Український правопис" вигідно вирізняється від попередніх подібних видань також чіткістю друку, яскравістю прикладів...великим списком скорочених назв, якими тут часто користуємось /УККА, ОУН, СУМ, АДУК, СУКІП, СГД, ТУСМ і т.п./, чималим списком мовознавчих термінів.

"ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ", Лондон, Великобританія

...добре було б, якби всі, що пишуть публічно, користувалися цим підручником.

Д-р Богдан Романенчук, "УКРАЇНЬКА КНИГА",
Філадельфія, США

Автор книжки сл. п. проф. П. Ковалів зазначив, що його праця складена на основі "Українського державного Правопису" з 1929 р., апробованого Академією Наук і НТШ спільно. Автор нового "Українського правопису" лише поширив деякі розділи, уточнив неясні місця в правописі, звернув увагу на транскрипцію і транслітерацію, на проблему писання англійського "дабл ю", слів разом тощо.

Коли хтось вагається, як треба подати на письмі українською мовою те, чи інше слово,— нехай звернеться до ІУМ по цю важливу, наукову, хоча популярно, доступно складену і гарно видану книжку.

"УКРАЇНЬКЕ НАРОДНЕ СЛОВО", Пітсбург, США

"Український правопис" базується на правописі Української Академії Наук у Харкові з 31.3.1929 р. і Наук. Т-ва ім. Шевченка з 25.5.1929 р.

Під редакцією Бориса Береста закінчується підготовчу працю до другого виправленого і доповненого видання. Нове видання вигідно відрізнятиметься від попереднього зовнішнім виглядом і змістом.

"БАТЬКІВЩИНА", Торонто, Канада

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС повинен стати обов'язковим для всіх українців у вільному світі. Він повинен стати єдиним правописним кодексом для всіх, хто користується українською писемною мовою.

"НОВІ ДНІ", Торонто, Канада

Це перше нове видання правописного посібника за останніх 30 років. На нього нетерпеливо очікують як українці у вільному світі, так і свідомі українці на поневоленій Батьківщині.

"ВІСНИК", Вінніпег, Канада

... правопис— це не новий винахід, а логічний підсумок нормативних правил уживання української писемної мови, вироблений майже на протязі тисячі років... Автор "Українського правопису" залишає систему правопису такою, як її затвердили мовознавці в 1929 р., а спосіб її викладу дає новий, відмінний, осучаснений.

Борис Берест, "АМЕРИКА", Філадельфія, США

